

Lunds universitet
Historiska institutionen
HISK01
Seminarieledare: Hanne Sanders
Handledare: Fredrik Egefur
25/5 – 1/6, 2011

Helsingborgsyndikalister vid vägvalet: revolt eller revolution?

En ideologianalys av en syndikalistisk
lokal samorganisation, perioden 1917-1922.

Alexander Smith

Förkortningar

AU	SACs Arbetsutskott
CK	SACs Centralkommitté
HLS	Helsingborgs Lokala Samorganisation
HKB	Helsingborg Kooperativa Byggnadsförening
HUUK	Helsingborgs Ungsocialistiska Ungdomsklubb
LO	Landsorganisationen
prot.	protokoll
S1	Sektion 1 (av Helsingborgs Lokala Samorganisation)
SAC	Sveriges Arbetares Centralorganisation
SAP	Socialdemokratiska Arbetarepartiet

Innehållsförteckning

Inledning och problemformulering	5
Syfte och frågeställning.....	8
Om källmaterialet.....	9
Primärt och sekundärt källmaterial	9
Mötesprotokollens karaktär.....	10
Representativitetsfrågor	11
Avgränsningar och urval.....	12
Disposition	13
Metod – ideologianalys.....	14
En definition av ideologi.....	14
Ideologianalysen – det manifesta och latent i ideologin	14
Sammanfattning och konkretisering.....	16
Tidigare forskning om SAC och teoretiska utgångspunkter	17
SAC och anarkosyndikalismen – 1910-1917.....	18
Mot evolutionär syndikalism – nyorienteringen 1917-1922.....	20
Socialiseringsdiskussionen.....	20
Bildningen får en ny roll	22
Socialiseringen realiseras	23
Sammanfattning och analytisk modell	26
Om Helsingborg LS	28
Ideologin inom HLS före 1917	29

Analysen.....	31
Socialiseringsfrågan inom HLS	32
"Den världsrevolutionära händelserna"	32
Humanister och reformister inom SAC.....	34
Jordbruksarbetare och revolutionen	35
Den evolutionära syndikalismen når HLS?.....	36
Studieverksamheten	38
Gillesocialism och arbetarkooperativa producentföreningar	40
Arbetarrörelsen och den kooperativa rörelsen	41
Diskussionerna om gillesocialismen och en kooperativ byggnadsförening.....	42
HKB bildas – S1 och HLS beslutar investera totalt 700 kronor	44
HKBs fortsatta verksamhet	44
Sammanfattning	45
Registermetoden inom Helsingborgs LS.....	47
Registermetoden diskuteras, och sedan införs i Sektion 1	48
Registerverksamheten inom S1	49
Avslutande reflektioner om registermetoden inom HLS	50
Sammanfattning	51
Den anarkosyndikalistiska perioden, 1919.....	51
Den evolutionära syndikalismen inträder, 1920-1922	53
Avslutande kommentarer	53
Käll- och litteraturförteckning.....	55
Otryckta källor.....	55
Skånes Arkivförbund (SAf)	55
Tryckta källor	55

Organisationstryck från SACs onlinearkiv (SOa).....	55
Samtida skrifter och broschyrer	56
Bearbetningar (litteratur).....	56

Inledning och problemformulering

I juni 1910 höll den första syndikalistiska centralorganisationen för fackföreningar i Sverige sin konstituerande kongress i Stockholm. Centralorganisationen fick namnet *Sverges Arbetares Centralorganisation*, SAC. Ett fackligt ombud vid namn Otto Andersson, som representerade Mureriarbetsmännens fackförening i Helsingborg, berättade några år senare att en man utbrast "Vad fan har ni nu gjort?" efter beslutet att bilda SAC hade klubbats av kongressen. "Det börjar blåsa friskare vindar ute bland Sverges arbetare", hade Otto Andersson svarat honom.¹

SAC framlade sin första principförklaring samma år. I den formulerades en ideologi som av eftervärlden har beskrivits som *anarkosyndikalistisk*. Syndikalisterna inom SAC menade att den socialdemokratiska arbetarrörelsen hade *humaniserat* och *förborgligt* arbetarnas revolutionära kamp. Arbetarklassen kunde inte åstadkomma någon varaktig förändring av samhället med hjälp av röstsedeln. SAC menade att den förändringen endast kunde ske genom den dagliga fackliga kampen; strejker, sabotage och andra metoder förordades därför.²

SAC ville förändra "hela det bestående samhällssystemet", en truism bland socialister under 1900-talets första hälft. Socialdemokrater ville också förändra samhället, men via röstsedeln. Den universella lösningen på samhällets alla sviter kunde för SAC lösas endast genom den *sociala generalstrejken*. Den framställdes som en ganska okomplicerad process; alla arbetare utgick i en landsomfattande storstrejk och när samhället försatts i ett kaotiskt stadium började arbetarna att överta produktionsmedlen. Därefter påbörjades själva omdaning till det nya samhället.³

Den anarkosyndikalistiska ideologin härskade inom SAC fram till 1917, året då arbetarklassen på den europeiska kontinenten började radikaliseras. En social oro hade uppstått i Europa i kölvattnet av första världskriget. Hungerdemonstrationer utbröt i flera

¹ Otto Andersson, "En återblick" i Gustav Sjöström (red.), *Minnesbland utgivet med anledning av SACs 5-åriga tillvaro: 1910-1915*, utgiven av SAC, s. 3.

² SACs första principförklaring titulerad "Manifäst till Sverges arbetare", utgiven av SACs Centralkommitté. Se även Lennart K. Persson, *Syndikalismen i Sverige*, 2a upplagan, Federativs förlag, Stockholm, 1993, 181-182.

³ Persson 1993, s. 195-197, 205-208.

städer, även i Sverige. Arbetare strejkade i massorna och i Ryssland inträffade den ryska revolutionen när bolsjevikerna med Lenin i spetsen intog vinterpalatset i nuvarande Sankt Petersburg senhösten 1917. Därefter spreds en revolutionsvåg över kontinenten. Såväl Tyskland som Finland, Österrike-Ungern och Italien präglades av revolutionära yttringar.⁴

Ungefär vid slutet påbörjades en ideologisk *nyorientering* inom SAC. Istället för anarko-syndikalism började organisationen mer drivas mot en ideologi som forskare idag har benämnt *evolutionär syndikalism*, med delvis reformistiska inslag.⁵ Den sociala generalstrejken försvann mer och mer från debatten och istället betonades revolutionens konstruktiva istället för destruktiva sida, fredliga istället för våldsamma sida, långsiktiga istället för kortsiktiga perspektiv och organiska istället för spontant förhållningssätt. Nyorienteringen inom SAC debatterades livligt under åren 1917-1922, tills organisationen stadfäste den evolutionära syndikalistiska ideologin när den antog en ny principförklaring 1922.⁶

SAC närmade sig den socialdemokratiska reformismen under nyorienteringen och övergav alltmer sitt anarkistiska förflutna; men SAC var aldrig fullständigt reformistisk. En syndikalist skrev 1917 att man måste skilja på *revoltanter* och *revolutionärer*, där den förra förknippas med någon som utförde en våldsam och destruktiv politisk upplösning av samhället och den senare med den evolutionära syndikalismen.⁷

Märk att jag fram till nu har talat om "SAC" i bemärkelsen att hela organisationen genomgick den ideologiska förändringen från anarkosyndikalism till evolutionär syndikalism. Den forskningen som bedrivits om SACs ideologi har först och främst undersökt centralt material; kongress-protokoll, tidningsartiklar, broschyrer och böcker av ledande opinionsbildare inom organisationen. Således handlar det kanske istället om ideologin inom "SACs ledning", "SACs funktionärer" eller ideologin bland "opinionsbildarna och

⁴ James E. Cronin, "Labor insurgency and Class formation: Comparative Perspectives on the Crisis of 1917-1920 in Europa", i James E. Cronin & Carmen Sirianni (red.), *Work, community and power*, Temple University Press, Philadelphia, 1983, s. 20-21.

⁵ Begreppet "evolutionär syndikalism" har såvitt jag vet myntats av Kristian Falk i Kristian Falk, *Från registermetod till producentkooperation: ideologiska perspektiv inom svensk syndikalism 1922-1952*, opublicerad licentiatuppsats, ekonomisk historiska institutionen, Stockholm, 1998a.

⁶ Christer Lundh, *Den svenska debatten om industriell demokrati 1919-1924*, skrifter utgivna av ekonomiska-historiska föreningen vol. XLIX, Lund, 1987, s. 478-489, 486.

⁷ Syndikalisterna var Albert Jensen som skrev i SACs tidningorgan Syndikaliste. Se Persson 1993, s. 249.

ideologerna inom SAC"? För gäller verkligen den ideolog-iska förändringen som pågick inom SACs ledning för alla de syndikalistiska arbetare som organi-serades lokalt?

Denna problematik intresserar mig; den ideologiska förhållningen som de vanliga människorna inom organisationen hade. De vanliga människorna som inte var funktionärer och anställda av organisationen, utan arbetade i den kapitalistiska världs-ordningen som opinionsbildarna beskrev i sin artiklar och pamfletter. Deras verklighetsuppfattning tror jag skiljde sig ifrån SACs ledning. Var de vanliga syndikalisterna lika övertygade som funktionärerna om att revolutionen måste vara en konstruktiv, fredlig och organisk process? Övergav de lika lättsinnigt den anarkosyndikalistiska ideologin som rådde när de blev syndikalister? Valde de anarkosyndikalismens revoltiska revolu-tionen eller den evolutionära revolutionens väg?

Till undersökningsobjekt för denna studie har jag valt Helsingborgs Lokala Samorganisation. Den bildades kort efter att Otto Andersson, som jag introducerade i början av denna inledning, återvände till Helsingborg efter SACs konstituerande kongress i Stockholm 1910.

Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att undersöka hur, och i vilken utsträckning, som Helsingborgs Lokala Samorganisation (HLS) påverkades av den ideologiska förändringen SAC genomgick under nyorienteringen 1917-1922.

I inledningen använde jag begreppet *revolution* för att beskriva hur SAC förändrade sin uppfattning om hur samhället skulle förändras. Mera tydligt är det att använda begreppet *socialisering*, med vilket åsyftas den process i vilket privatägt kapital överförs till samhällelig eller offentlig ägo.⁸ Jag har berört nyorienteringen inom SAC i inledningen och kommer diskutera den mera i detalj i senare avsnitt, men det är utifrån den redovisningen som jag har utarbetat följande frågeställningar:

Hur förhöll sig HLS till *socialiseringen*? Hur relaterades de pågående revolutionerna i Europa till socialiseringen? Hur förhåller sig diskussionerna till de som fanns inom SACs ledning? Gick de i samma riktning?

Hur förhöll sig HLS till *registermetoden*? Diskuterades den? Vad var isåfall innehållet? Infördes den? Vad var isåfall motiven? Kan de relateras till socialiseringen?

Hur förhöll sig HLS till *gillesocialismen* och *byggnadsgillesrörelsen*? Diskuterades de, och vad var isåfall innehållet? Försökte eller skapade HLS ett byggnadsgille? Vad var isåfall motiven? Kan de relateras till socialiseringen?

Hur förhöll sig HLS till *bildning*? Diskuterades bildningens roll och isåfall, relaterades den till socialiseringen? Startades några bildningsprojekt? Vad var isåfall motivet?

⁸ Revolutionen och socialiseringen användes ibland synonymt inom SAC och därför är det problematiskt att särskilja dem.

Om källmaterialet

Primärt och sekundärt källmaterial

Det primära källmaterialet till denna undersökning finns på Skånes Arkivförbund, förkortat SAf, och utgörs av:

- Protokoll fört vid HLS allmänna möten åren 1917-1922.
- Protokoll fört vid HLS styrelsemöten åren 1919-1922.
- Protokoll fört vid S1 av HLS allmänna möten 1917-1922.
- Rapportblanketter över medlemsinformation från S1 av HLS år 1918.
- Sektion 1 av HLS kassabok åren 1917-1922.

S1 är en förkortning för Sektion 1, den sektion inom HLS som samlade HLS Mureriarbetare. Dessvärre finns inte protokoll från HLS styrelsemöten bevarade före år 1919. Det finns heller inte några protokoll från S1 styrelseprotokoll för hela tidsperioden. HLS hade ytterligare en sektion – S3, men protokoll från denna sektionens möten saknas fullständigt.⁹

Det kan verka som att denna undersökning saknar väsentligt källmaterial, men så är inte fallet. För det första var S1 den dominerande sektionen inom HLS och utgjorde förmodligen en majoritet av HLS medlemmar 1917-1922, eller samlade den största minoriteten av medlemmarna.¹⁰ Avsaknaden av källmaterial från S3 är därför inte en större förlust. För det andra så finns det väsentligaste materialet bevarat: protokollen från HLS allmänna möten. Här lyftes de flesta diskussionsfrågorna av normativ karaktär och det var även på dessa möten som majoriteten av besluten togs. För det tredje är avsaknaden av protokollen från S1 styrelsemöten inte heller av större vikt; styrelsen satte visserligen dagordningen på styrelsemötena, men alla beslut togs på sektionsmötena eller godkändes på dessa.

⁹ När HLS bildades fanns även en S2, men till skillnad från S3 så nämns den inte alls i det bevarade källmaterialet. Därför misstänker jag att den inte längre var verksam 1917-1922.

¹⁰ Sista kvartalet 1917 rapporterade HLS 169 medlemmar till SAC, av dem tillhörde 115 sektionen för Mureriarbetare (S1). Andra kvartalet 1918 rapporterade HLS 143 medlemmar, och S1 92. Se SACs verksamhetsberättelser åren 1917-1918, s. 26 respektive s. 26 (SOa). Se även Rapportblankett från Sektion 1 av HLS, 1918-04-20 (SAf) och Rapportblankett från Sektion 1 av HLS, 1918-07-25 (SAf). Antagandet stöds dessutom av att S3 nästan lades ned i början av 1920; HLS mötesprot., 1920-01-14 (SAf).

Det sekundära källmaterialet är nästan uteslutande hämtat från SACs officiella hemsida, där organisationen har samlat inskannat organisationstryck. För denna undersökning har jag benämnt denna digitala arkivsamling som *SACs Onlinearkiv*, förkortat SOa. Det sekundära källmaterialet återfinns huvudsakligen i SOa och består främst av organisationstryck:

- Motionshäften till SACs kongresser åren 1910, 1916, 1919, 1922 (SOa).
- Protokoll från SACs kongresser åren 1910, 1916, 1919 och 1922 (SOa).
- SACs verksamhetsberättelser för åren 1917-1922 (SOa).
- Helsingborgs Ungsocialistiska Ungdomsförbunds medlemsmatrikel, 1910-1918.

Det primära källmaterialet står i undersökningens fokus. Det är med hjälp av detta jag kommer kunna besvara mina frågeställningar. Det sekundära källmaterialet kompletterar det primära på några punkter.

För det första kommer det att användas för att kontextualisera mötesprotokollen. För det andra återfinns statistiska uppgifter om HLS medlemsantal i SACs verksamhetsberättelser. För det tredje finns anföranden från medlemmar av HLS i de protokoll som fördes på SACs kongresser; på denna punkten används det sekundära precis som det primära källmaterialet.

Mötesprotokollens karaktär

Det huvudsakliga källmaterialet till denna undersökning utgörs av protokoll och därför ska jag diskutera protokollens egenskaper som källmaterial och även lyfta fram några källkritiska synpunkter.

Protokollen som fördes på HLS möten var ett referat av vad som sades på mötena, nedtecknat av mötets sekreterare som vanligtvis var styrelsens sekreterare. Men inte alltid, varför protokollen varierar från att vara extremt kortfattade till mer utförliga. Sekreterarens hade också en handlingsfrihet i vad han valde att nedteckna, som måste beaktas. Därför menar jag att protokollen är en slags kompromiss med verkligheten; *allt* som sades på mötena kunde inte återges ordagrant. Sekreteraren hade även en personlig relation med övriga medlemmar och därför kan det antas att han medvetet eller omedvetet försummade visa medlemmars uttalanden liksom han kunde framhäva andras i protokollen. Dessutom

hade sekreteraren förmodligen också åsikter om vad som diskuterades, något som också måste beaktas.

Dessvärre kan inte denna problematik undkommas, det finns inga alternativa källor som kan komplettera. Däremot upplästes alltid det föregående protokollet inledningsvis på mötena, som sedan måste godkännas enhälligt. Därför gjorde sekreteraren förmodligen en sådan korrekt återgivning som möjligt. Han kunde även avsättas om föreningen inte var nöjd med hans framställningar. Således bedömer jag mötesprotokollens tillförlitlighet som god, eftersom sekreteraren inte hade några egentliga motiv eller möjligheter att manipulera protokollföringen.

Språket i mötesprotokollen är ålderdomligt och därför har jag moderniserat några ord. Exempelvis hvarför till varför och sjielf till själv. En del av protokollen är skriva utan punkter och kommatecken. När sådana stycken citeras i analysen har jag också placerat ut sådana för att öka läsarens förståelse.

Representativitetsfrågor

Medlemsiffran för HLS kunde fluktuera kraftigt, men årsmedeltalet 1917 var 114. I årsmedeltal ökade siffran kontinuerligt – med undantag för en mindre nedgång 1919 – till att hamna på 185 år 1922.¹¹ HLS möten var i relation till denna siffra inte särskilt välbesökta, vanligtvis 10 personer; ibland upp till 20.¹² Därför är det möjligt att ifrågasätta hur representativa mötesprotokollen är för HLS ideologi, men något annat material finns dessvärre inte tillgängligt. Ännu en problematik som ytterligare ifrågasätter representativiteten är att det vanligtvis var samma personer som uttalade sig på mötena.

Här uppstår en fråga: handlar denna undersökning då inte om "HLS lednings" ideologi? Inte nödvändigtvis. Angående diskussionerna som sådana, är fallet säkerligen så. Men medlemmarna inom HLS diskuterade inte endast, de agerade också. Alla medlemmar delade kanske inte minoritetens ivriga diskussionsintresse, men de hade förmodligen incitament till att föreningen fungerade ekonomiskt. Därför blir de ideologiskt laddade handlingarna som påverkade ekonomin av vikt för att avgöra de "vanliga" medlemmarnas ideologi, de som inte uttalade sig på mötena.

¹¹ Medlemsstatistik ur SACs verksamhetsberättelser åren 1917-1922 (SOa).

¹² Antalet mötesdeltagare har beräknats utifrån omröstningar som ibland företogs på HLS allmänna möten. Jag har endast undersökt de mötesprotokoll som hänvisas till i undersökningens analys.

Det är den första representativitetsfrågan. Den andra är: Hur representativ är HLS som lokal samorganisation vad det gäller att göra en ideologianalys? Jag vill vända på frågan: finns det någon LS som är representativ? Alla LS var unika, i flera avseenden. De var geografiskt utspridda över hela Sverige, hade medlemmar inom flera olika branscher och kunde finnas i urbana och rurala miljöer; ifall sådana faktorer överhuvudtaget påverkade ideologin!

En slutsats kan ändå göras. Lennart K. Persson har visat att uppemot 80 procent av SACs medlemmar 1917-1922 var "oskolade, icke yrkeslärd." En majoritet av dem arbetade också inom anläggnings- och byggnadsbranscherna.¹³ I den meningen är HLS en representativ LS eftersom alla var oskolade och icke yrkeslärd, där den största yrkesgruppen arbetade inom byggnadsindustrien.¹⁴ Någon mer möjlighet att undersöka representativiteten finns inte, men branschtillhörigheten tillmåter jag ändå en betydelse. Hade HLS utgjorts av yrkeslärd, hade jag förmodligen inte valt den LS eftersom sådana arbetare hade godare försörjnings- och arbetsvillkor, vilket förmodligen påverkade deras ideologiska hållning.

Avgränsningar och urval

Undersökningen är avgränsad till perioden från slutet av år 1917 till 1922, som är intervallet för nyorienteringen inom SACs ledning. Det hade varit fördelaktigare att försätta tidsperioden till åren 1910-1922 och då börja när HLS bildades för att återge en helhetsbild av den ideologiska utveckling, men jag uppskattar det till en alltför omfattande forskningsuppgift på kandidatnivå. Istället ska jag i ett bakgrundsavsnitt skissera några hypoteser om den ideologi som fanns inom HLS den första perioden.

HLS medverkade i flera arbetskonflikter under tidsperioden, medlemmarna utlyste strejker och blev lockoutade av arbetsgivarorganisationer. Jag har valt att inte undersöka dem i min analys. Dels för att de kräver en omfattande kontextualisering och kompletterande källmaterial i form av exempelvis tidningsartiklar och dels för att jag vid initial bearbetning av källmaterialet inte fann att de kunde tillföra analysen nämnvärt.

¹³ Persson 1993, s. 148-151.

¹⁴ Sista kvartalet 1917 rapporterade HLS 169 medlemmar till SAC, av dem tillhörde 115 sektionen för Mureriarbetare (S1). Andra kvartalet 1918 rapporterade HLS 143 medlemmar, och S1 92. SACs verksamhetsberättelser åren 1917-1918, s. 26 respektive s. 26 (SOa). Rapportblankett från Sektion 1 av HLS, 1918-04-20 (SAf) och Rapportblankett från Sektion 1 av HLS, 1918-07-25 (SAf).

Disposition

Jag har baserat min teori på den tidigare forskningen om SACs ideologi. Därför kommer de att redovisas tillsammans. Detta avsnitt är uppdelat kronologiskt i perioderna 1910-1917 och 1917-1922; den anarkosyndikalistiska perioden respektive den evolutionära syndikalistiska. Den senare perioden har en tematisk uppdelning som jag ämnar följa i min analys, för att på så sätt närmare knyta analysen till den teoretiska ramen. Under det avslutande kapitlet ska jag slutligen sammanfatta de viktigaste slutsatserna och relatera dem till mina teoretiska utgångspunkter.

Innan jag angriper den tidigare forskningen och utarbetar min teori, ska jag redovisa hur jag ska undersöka källmaterialet, min metod.

Metod – ideologianalys

Denna studie undersöker attityder inom en fackförening; uppfattningar, åsikter och värderingar, etcetera. Men hur ska sådana föreställningar undersökas? Här krävs en precision av tillvägagångssättet för att undanröja missförstånd. En infallsvinkel som jag har valt är att använda ideologibegreppet, och göra en ideologianalys utifrån Sven-Eric Liedmans artikel "Om ideologier."¹⁵ Men först, vad betyder ideologi?

En definition av ideologi

Liedman framhåller ideologibegreppets dubbeltydlighet, att det å ena sidan är "en neutral beteckning på ett system av åsikter, tankar, föreställningar, värderingar, attityder och så vidare" och å andra sidan betecknar "något falskt eller åtminstone något illusoriskt."¹⁶ Den definition är förvisso intressant och möjligtvis korrekt, men ideologins dubbeltydlighet är inte användbar för min analys. Liedmans första definition av ideologiers "neutrala beteckning" är mer användbar och den som gäller för min undersökning.

Ideologianalysen – det manifesta och latent i ideologin

Liedman menar att "ideologin har en synlig yta men att det vi söker också kanske väsentligen finns *under* denna yta." Han menar att ideologier har en *manifest* och en *latent* dimension, där den manifesta uttrycks tydligast i den skrivna texten – exempelvis principförklaringar, partiprogram eller protokoll. Den manifesta ideologin är överskådlig och framkommer generellt utan smärre ansträngning, men den latent är mer dold. Den latent ideologin är "det som inte förekommer i det analyserade men som i analysen dras fram som bärande element i ideologin", en förklaring till vilket Liedman poängterar att "i en ideologianalys görs ideologin manifest." En målsättningen med en ideologianalys är därför att frambringa den latent dimensionen och tydliggöra den, eller manifestera den.¹⁷

En ideologianalys menar Liedman, "måste börja med själva ytan", det vill säga den tydligt manifesta dimensionen. Därefter kan den latent avslöjas eller manifesteras.¹⁸

Liedman uppställer tre centrala punkter som en ideologianalys bör undersöka:

¹⁵ Sven-Eric Liedman, "Om ideologier" i Sven-Eric Liedman & Ingemar Nilsson (red.), *Om ideologi och ideologianalys*, Arachne, Göteborg, 1989.

¹⁶ Liedman 1989, s. 10-11.

¹⁷ Liedman 1989, s. 23-28, Liedmans kursiveringar.

¹⁸ Liedman 1989, s. 31.

(1) "Själva uttrycket eller anhopningen av tecken, vilka tillsammanstagna utgör ett meningsfullt mönster, ett 'språk', alltså något som kan göras till föremål för tolkning."¹⁹ Med andra ord vad texten ämnar att förmedla. För min analys utgörs det av faktorer som kan tänkas utgöra ideologin.

(2) "Den verklighet, varom tecken eller språket ifråga handlar."²⁰ Vilket jag uppfattar som själva textens, begreppens och uttryckens kontext. Den måste beaktas, eftersom alla texter förutsätter en viss förförståelse som sändaren, medvetet eller omedvetet, förutsätter att mottagaren ska uppta. Exempelvis säger svenskar inte *landet Sverige* till varandra; det förutsätts att det är landet Sverige vi åsytar när vi säger Sverige.

(3) "Det sociala sammanhang, i och genom vilket det ideologiskt laddade objektet får sin innebörd", vilket är den bredare samhällliga kontexten; exempelvis när texten framkom, i vilket sammanhang och vid vilken tidpunkt exempelvis.²¹

Särskilt punkt (2) och (3) kommer vara avgörande för min analys. Jag förmodar att flera uttryck eller ord måste kontextualiseras, flera av dem är kanske obegripliga för mig. Vi säger exempelvis Sverige när vi talar med svenskar, men för en malaysisk risbonde måste vi kanske säga *landet Sverige* för att förmedla vad vi menar.

Ideologianalysen syfte är att undersöka hur ideologin är beskaffad, det vill säga tydliggöra systemet av värderingar och åsikter. Ideologianalysen som jag framställt den hittills, är främst intresserad av uttalanden, men Liedman understryker att "ideologin på ett eller annat sätt är handlingsinriktad."²² Ideologier kan så att säga inte utföra handlingar, men handlingar kan däremot vara ideologiska.

I en annan artikel som ingår i samma antologi som "Om ideologier" förklarar Liedman med flera att "för oss som idéhistoriker [utgör] det skriva dokumentet snarare än de icke-verbala handlingarna det centrala studieobjektet."²³ Men handlingar, framhåller de, kan

¹⁹ Liedman 1989, s. 33.

²⁰ Liedman 1989, s. 33.

²¹ Liedman 1989, s. 34.

²² Liedman 1989, s. 28.

²³ Sven-Eric Liedman, Eva-Lena Dahl, Ingemar Nilsson & Lenart Olausson, "Ideologisk förändring: framstegstänkande och förnuftstro i förvandling 1890-1914" i Sven-Eric Liedman & Ingemar Nilsson (red.), *Om ideologi och ideologianalys*, Arachne, Göteborg, 1989, s. 163.

också vara ideologiska: "Varje mänsklig handling, individuell eller kollektiv, kan avvinnas en innebörd eller mening."²⁴

Den ideologianalys som undersöker relationen mellan ideologier och verkligheten eller ideologiska handlingar, kallar Liedman för *ideologikritik*. En ideologianalys "som framhäver som centalt sådant i det ideologiska uttrycket som aldrig når ytan", eller det manifesta i ideologin. Ideologikritiken ifrågasätter så att säga ideologins handlingar, undersöker relationen mellan det manifesta i ideologin med ideologibärarnas handlingar (det latent i ideologin).²⁵

Sammanfattning och konkretisering

Min avsikt är att först undersöka den manifesta dimensionen av HLS ideologi, det som finns på ytan och tydligt framkommer i mötesprotokollen. En sådan ska göras utifrån de ovanstående tre punkterna. Jag kommer inte att explicit referera till punkterna i analysen, istället finns de alltjämt närvarande i undersökningen.

När det manifesta har analyserats, är nästa moment att utföra en ideologikritik för att manifesteras det latent i HLS ideologi. Det latent i ideologin utgörs av handlingar och projekt som mötesprotokollen avslöjar att HLS företog. Häri kommer min utmaning att vara, att utröna *hur fixerade handlingarna var till ideologin*, där Liedmans ideologikritik kommer att användas som metodologiskt instrument. En summering av ovanstående redogörelse kan sammanfattas i följande figur:

Figur 1. Ideologianalysens beskaffenhet.		
	<i>Exempel</i>	<i>Metod</i>
Manifesta i ideologin	Text	Ideologianalys
Latenta i ideologin	Handlingar	Idelogianalys/ideologikritik

²⁴ Liedman 1989, s. 12.

²⁵ Liedman 1989, s. 30-31.

Tidigare forskning om SAC och teoretiska utgångspunkter

För att undersöka HLS ideologi i relation till den som fanns centralt inom SACs ledning under nyorienteringen 1917-1922, är det nödvändigt att först redogöra för de senare. Först därefter kan jag angripa den lokala ideologin, med den centrala som utgångspunkt.

Följande avsnitt utgör därför den *tidigare forskningen* i ämnet och är samtidigt undersökningens *teorikapitel*. Slutsatserna som tidigare forskning har gjort om den ideologiska övergången inom SAC, kommer jag att använda som ett teoretiskt verktyg i min undersökning. Nedanstående lista utgör den forskning som har bedrivits om den SACs ideologi under tidsperioden jag studerar.²⁶

- Lennart K. Persson (1975) – Syndikalismen i Sverige 1903-1922.
- Christer Lundh (1987) – Den svenska debatten om industriell demokrati.
- Kristian Falk (1997) – Från registermetod till producentkooperation: ideologiska perspektiv inom svensk syndikalism 1922-1952.

Mer specifikt är min avsikt att utifrån följande redovisning utarbeta en analytisk modell som jag sedan ska applicera på mitt källmaterial för att utforska det manifesta och latent i den ideologi som fanns inom HLS.

Under föregående diskussion om den metodologiska ideologianalysen, framgick det att det latent i en ideologi görs manifest i och med att det analyseras. Därför utgör följande en framställning av SACs manifesta ideologi, eftersom tidigare forskning har så att säga manifesterat det tidigare latent.

Min undersökning fokuserar på nyorienteringen och hur den förändrade HLS ideologi och därför ska jag redovisa för nyorienteringen inom SAC. Men för att förstå den är det väsentligt att söka sig till organisationens rötter när den bildades 1910.

²⁶ Eva Blombergs studie av den svenska syndikalismens roll i gruvindustrien under 1900-talets första hälft, vill jag även omnämna, men eftersom hon inte undersöker SACs ideologi eller ställer den lokala gentemot SACs är den inte användbar i min undersökning; Eva Blomberg, *Män i Mörker: arbetsgivare, reformister och syndikalister*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 1995.

SAC och anarkosyndikalismen – 1910-1917

I sin första principförklaring från 1910 framhöll SAC principer som ställde organisationen i ett nästan direkt motsatsförhållande till den reformistiska arbetarrörelsen. SAC underströk decentralistiska organisationsformer, antiparlamentarismen och den direkta aktionen, som de menade måste vara "revolutionär och samhällsomstörtande, kraftig och oförutsedd för arbetsgivarna." Parlamentarismen var förkastlig och snarare socialismens förborgerligande. Strejken hade ersatts av röstsedeln, menade SAC. Något formulerat socialiseringsperspektiv återfinns inte i principförklaringen utan syndikalismen framhölls istället som en alternativ kampmetod till den reformistiska.²⁷

Någon omfattande ideologisk kursändring kom inte att ske inom SAC förrän i slutet av år 1917. Därför kom principerna i 1910 års principförklaring att hållas intakta, även om några vidareutvecklades eller genomgick mindre anpassningar. En sådan mindre förändring var anarkismens inflytande som kom att avta mer och mer, även om flertalet medlemmar inom organisationen länge framhöll anarkismens betydelse för syndikalismen och SAC.²⁸

Socialiseringsperspektivet under SAC första år var otydligt men enkelt; samhällets socialisering påbörjades genom den sociala revolutionen, en process i vilket arbetarna först utgick i en generell generalstrejk eller storstrejk som efterhand utvecklades till en *social generalstrejk* då arbetarna började överta produktionsmedlen. I den socialiseringsstrategin som förespråkades kännetecknades socialisering av att vara en destruktiv *engångsrevolution* med delvis våldsamma och upproriska inslag. Någon genomarbetad bildningsmetod fanns inte, studier stod exempelvis inte högt i kurs inom organisationen. Däremot framstod arbetskonflikterna stundvis som studier; "en övning och en skola för att inhämta kunskaper och erfarenheter om hur den sista [...] striden bör föras."²⁹

Den franska syndikalismens inflytande under SACs första år är påtagligt och därför även anarkismen. Därför har den ideologi som förfäktades inom SAC på central nivå för perioden 1910-1917 betecknats som *anarkosyndikalistisk*; SAC förespråkade en

²⁷ SACs principförklaring 1910 (SOa). Jfr Persson 1993, s. 181-182.

²⁸ Persson 1993, s. 184-187, 195-197, 205-208. Lundh 1987, s. 130.

²⁹ Persson 1993, s. 194-197. Lundh 1987, s. 130. Falk 1998a, 5-6, 23. Citatet i Persson 1993, s. 194.

decentralistisk organisationsstruktur, hade en antiparlamentarisk hållning och en axiomatisk socialiseringsstrategi, generalstrejken.³⁰

³⁰ Falk 1998a, s. 16-17. Persson 1993, s. 205-208.

Mot evolutionär syndikalism – nyorienteringen 1917-1922

Under första världskrigets senare år uppstod sociala oroligheter på den europeiska kontinenten som kom att resultera i politiska omvälvningar och revolutioner. Revolutionshändelserna 1917-1918 var katalysatorn som påbörjade den svenska syndikalismens *nyorientering* ifrån anarkosyndikalismens otydliga framtidsvision mot en mer artikulerad och evolutionär syn på socialiseringen. Uppfattningarna i SACs tidningsorgan *Syndikalisten* var att revolutionshändelserna på kontinenten hade misslyckats eftersom revolutionärerna förde en politisk kamp. Arbetarnas kamp menade de svenska syndikalisterna, måste vara ekonomisk och föras genom arbetarnas fackföreningar. Annars misslyckades den eller utmynnade i *statssocialism*, som bolsjevikernas maktövertagande i Ryssland hade gjort. Den framgångsrika revolutionen framställdes i syndikalistpressen alltmer som en organisk socialiseringsprocess.³¹

Persson menar att lärdomarna från revolutionshändelserna fick ledningen inom SAC att "revidera sitt program."³² Christer Lundh har polemiserat mot denna tolkning och menar att Persson försummat influenser från länder som saknade revolutioner. Lundh betonar särskilt den engelska *gillesocialismens* inflytande inom SAC. Han menar att de svenska syndikalisterna "hämtade sin huvudsakliga inspiration till den ideologiska nyordningen från England."³³ Kristian Falk intar ett mellanläge och understryker både gillesocialismens och revolutionshändelsernas inflytande, samtidigt som han betonar "den fackliga politikens betydelse för den nya revolutionssyn som växte fram."³⁴

Socialiseringsdiskussionen

Socialiseringsperspektivet i SACs tredje principförklaring antagen vid kongressen 1922, menar Lundh var "långsiktigt och evolutionärt med stor vikt lagd vid processens konstruktiva sida."³⁵

Under fjärde punkten i den antagna principförklaringen går det att läsa att arbetarna måste "i första hand inrikta sina strävande och sin kamp på uppbygganden redan nu av en

³¹ Persson 1993, s. 209-255. Lundh 1986, s. 131.

³² Persson 1993, s. 244.

³³ Lundh 1998, s. 130-134. Se även fotnot 65 på sidan 132 i Lundh 1998.

³⁴ Kristian Falk, "Syndikalismen som överlevde: några sypunkter på SAC:s historia 1910-1955", *Arbetshistoria*, nr. 87-88, 1998b, s. 63.

³⁵ Lundh 1987, s. 466.

ny produktions- och fördelningsorganism [...] en organism som kan undantränga, övervinna och ersätta kapitalismens organ." Denna formulering exemplifierar dubbelmaktsperspektiv, vilket Falk menar först var närvarande rent organisatoriskt från och med 1922. Begreppet åsyftar en revolutionsstrategi som "syftar till att inom det kapitalistiska samhället, genom expropriation, skapa strukturer med uppgift att både 'organisera klasskriget och bilda grundstomme i det efterrevolutionära samhället.'" ³⁶ Istället för en destruktiv revoltstrategi där socialiseringen initierades av en engångsrevolution, framställdes socialiseringen under nyorienteringen alltmer som en systematiskt målinriktad och organisk process i vilket arbetarna successivt och i nuet övertog produktionsmedlen. Istället för att endast utgöra en "ständig kamporganisation", formulerades även framtida förvaltningsstrategier. ³⁷

En särskilt viktig iakttagelse är att nyorienteringen var en gradvis förskjutning av några element inom anarkosyndikalism, ett dynamiskt växelspel inom organisationen mellan den äldre anarkosyndikalismen och nyorienteringen. Någon uttalad schism förekom inte under perioden och Lundh framhåller att nyorienteringen inte var "någon radikal ideologisk kursändring [...] utan snarare en renodling och vidareutveckling av vissa element i den gamla ideologin."³⁸ Lundh får medhåll av Falk, som menar att SAC till skillnad från andra syndikalistiska organisationer "kastade loss från [anarkosyndikalismens] ensidiga bindning genom att tillföra strategin och taktiken nya element."³⁹

Nyorienteringens socialiseringsperspektiv utarbetades successivt från och med tidningsredaktionens revolutionsgranskningar i slutet av 1917, men det kom att dröja till SACs kongress i april 1919 innan den introducerades officiellt inom organisationen. Det skedde i samband med att SACs Centralkommitté lade fram ett förslag till uttalande om en motion, ett uttalande som artikulerade nyorienteringens evolutionära grundsatser, men ett förslag som underkändes av kongressen. Den evolutionära syndikalismens lära hade inte fullständigt anammats inom organisationens bredare lager. ⁴⁰

³⁶ Falk 1998a, s. 2-3. Citatet i Falk 1998a, s. 2-3.

³⁷ Persson 1993, s. 249-252, 288-289; Lundh 1987, s. 466-477.

³⁸ Lundh 1987, s. 132.

³⁹ Falk 1998a, s. 125.

⁴⁰ Lundh 1987, s. 132-133.

Det var först när SACs kongress antog den nya principförklaringen 1922 som nyorienteringens principer – och därmed den evolutionära syndikalismen – kan sägas ha fått fotfäste inom organisationen.

Bildningen får en ny roll

Den arbetarhistoriska forskningen om svenska arbetarkulturer har sedan Ronny Ambjörnsson skrev pionjärverket "Den skötsamme arbetaren" 1988, fokuserat på begreppsparen *skötsamhet* och *egensinne*. Innan begreppsparen kom att vidareutvecklas, framställdes de som idealtyper. Skötsamhetskulturens ideal präglades då av väckelse, nykterhet, facklig organisering och bildning. Den egensinniga arbetarkulturen utgjorde i flera avseenden skötsamhetens motsats – en alkohol- och våldskultur med arbetare som sällan var fackligt organiserade. Den fortsatta forskningen vidareutvecklingen av skötsamhets- och egensinneskulturerna har delvis bekräftat idealtyperna, men också komplicerat förhållandet dem sinsemellan. Björn Horgby särskiljde exempelvis mellan livsstil och strategi – att egensinniga arbetare kunde nyttja skötsamma strategier och vice-versa.⁴¹

Falk polemiserar mot idealtyperna, och framförallt egensinnet som han menar alltför lättvindigt förknippas med "supande, kriminalitet och allmän bråkighet utan någon rationalitet." Istället definierar han den syndikalistiska arbetarkulturens egensinne som en strategi som "hävdar arbetarklassens självständighet, men en flytande gräns till skötsamhetens planeringshorisont." Med den definitionen, framhåller han egensinnets dominans under SACs anarkosyndikalistiska år. Nyorienteringen innebar däremot inte att egensinnet utrensades, istället existerade den parallellt med skötsamheten.⁴²

Materialet till hans slutsatser är SACs handböcker som utgavs först 1917, "ett slående exempel på en uppstramad verksamhet och hur skötsamhetskulturen anammades successivt, med detaljerade anvisningar om agitationens bedrivning och agitatorernas uppträdande, uppbördssystem", etcetera.⁴³ Bildningen återknöts således till socialiseringsfrågan, där exempelvis den främsta bildningsivraren inom SACs ledning

⁴¹ Stefan Nyzell, "Arbetarkultur i brytningstid", *Scandia*, vol. 73, nr. 1, 2007, s. 85-87.

⁴² Falk 1998a, s. 56-58, 128-129.

⁴³ Falk 1998a, s. 56-66.

Rudolv Holme, framhöll behovet att "tillföra arbetarna i allmänhet förmågan att omsätta den syndikalistiska samhällsåskådningen i praktiken."⁴⁴

SAC anmärkte även själva i 1922 års verksamhetsberättelse att "Studiearbetet blev en organisationsangelägenhet först vid 1922 års kongress."⁴⁵ Därefter kom studiearbetet att organisatoriskt införlivas i den evolutionära syndikalismen som underströk långsiktig- och planmässigheten i socialiseringsfrågan.

Socialiseringen realiseras

Nyorienteringen förändrade tidshorisonten för socialiseringens iscensättande – istället för att invänta revolutionen kom den evolutionära syndikalismen att understryka vikten av att i nuet påbörja socialiseringen. Därför påbörjades efter revolutionshändelserna en dynamisk process inom SAC att förverkliga socialiseringen, "en livaktiv växelverkan mellan teori och praktik."⁴⁶

Denna växelverkan kan studeras utifrån relationen mellan ideologiers manifesta och latent dimension. Denna redogörelse illustrerar däremot inte det latent i SACs ideologi, eftersom tidigare forskning har analyserat företeelserna och så att säga gjort den manifest. Istället för det latent i ideologin, är det istället möjligt att betrakta de momenten inom SAC, som ämnade realisera socialiseringen, som ideologiska handlingar eller projekt.

När nyorienteringen påbörjades inom SAC uppstod några år senare 1919 också en generell diskussion inom det svenska samhället om arbetslivets demokratisering. Arbetstagarorganisationerna, såsom LO och SAC menade att arbetaren i sin roll som producent också skulle ha ett inflytande i företagets beslutsprocesser. Syftet med arbetslivets demokratisering var "direkt knutet till socialiseringsfrågans lösning", menar Lundh. Den reformistiska arbetarrörelsen hade en annan strategisk vinkel än den syndikalistiska, där den förra såg arbetarinflytandet som ett komplement till den parlamentariska kampformen. För SAC var ökat arbetarinflytande "huvudstrategin" i socialiseringsperspektivet, där framförallt *registret* och *byggnadsgillena* utgjorde konkreta företeelser.⁴⁷

⁴⁴ Citerad i Falk 1998a, s. 64.

⁴⁵ SACs verksamhetsberättelse 1922, s. 12 (SOa).

⁴⁶ Falk 1998a, s. 4.

⁴⁷ Lundh 1987, s. 471- 479.

Registermetoden

Registermetoden är en syndikalistisk innovation, ett särskilt slags alternativt lönesättningsystem till avtalet som uppkom och praktiserades inom anläggningsindustrin under 1910-talets mitt. 1916 började registret även tillämpas inom gruvindustrin. Registrets första funktion var lönesättande; arbetare värderade kontinuerligt sina arbetsinsatser, rapporterade dem till en lokal statistik förare som återrapporterade dem till en central registerkommitté som sedan uppsatte prislistor. När löneförhandlingar skedde med arbetsgivare, konsulterades den uppsatta prislistan och meningen var att ingen skulle acceptera arbete under det av registerkommittén angivna priset. Det ursprungliga motivet med registersystemet var att undvika att arbetare priskonkurrerade med varandra, men det kom allteftersom även att få en lönesättande funktion.⁴⁸

Med nyorienteringen kom registret att få ytterligare en funktion, som ett slags förkroppsligande av det evolutionära socialiseringsperspektivet. SACs ledning förklarade att arbetarna med hjälp av registret kunde utöka sin kontroll över arbetsplatsen på bekostnad av arbetsgivaren i en successiv process. Först skulle arbetarna vinna kontroll över lönesättningen, sedan arbetsfördelningen och arbetstillsättningen och slutligen över företagsledningen. Därför uppfattades registret som ett kraftfullt medel för att kunna realisera socialiseringen.⁴⁹

Registret hade även den funktion att den tillgodosåg den syndikalistiska principer om ständig kamp, vilket också Falk framhåller. Avtal undertecknades ofta med paragrafer om arbetsfred, det vill säga att ingendera av parterna kunde utlysa strejk eller lockout. Med registret kunde sådana bestämmelser undvikas genom att inte fastställa någon giltighetstid för den uppsatta prislistan. På så sätt utgjorde registret en slags länk mellan den tidigare anarkosyndikalistiska ideologin och den nya evolutionära syndikalismen.⁵⁰

SACs ledning uppmanade under nyorienteringen alla LS att försöka införa registret, även sådana med medlemmar utanför anläggningsindustrin. Registret infördes dock endast framgångsrikt i skogs-, gruv- och byggnadsindustrin, branscher som en stor minoritet av SACs medlemmar förvisso arbetade inom. Falk är tydlig med att registret utgjorde ett moment i den nya evolutionära socialiseringsstrategin – "vidgad

⁴⁸ Persson 1993, s. 312-315.

⁴⁹ Persson 1993, s. 316-320.

⁵⁰ Falk 1998a, s. 62.

arbetarkontroll istället för revolter." Registret ersatte med detta generalstrejken som SACs universella medel i kampen för socialiseringen.⁵¹

Gillesocialismen och byggnadsgillesrörelsen

"Guild socialism" eller gillesocialism var en politisk lära och rörelse som uppstod i England i början av 1910-talet, där den brittiska journalisten SG Hobson framträder som rörelsens grundare och främsta teoretiker.⁵² Hobson och i förlängningen gillesocialismen, var influerad av den frihetliga socialismen och särskilt syndikalismen, men gillesocialismen är inte en syndikalistisk idéskådning utan bör betraktas som en egen socialistisk avgrening. Gillesocialismen förordade ett system av nationella gillen eller arbetarkooperativa producentföreningar, delvis fria från staten. Genom gillena, skulle arbetarna effektivare kunna påbörja socialiseringen för att i det framtida socialistiska samhället utgöra samhällsbasen.⁵³

Även om den gillesocialistiska läran var vittsprid under perioden, kom rörelsen att bli relativt begränsad. Efter några år av agitation, etablerades dock några byggnadsgillen 1920 i bland annat London och Manchester, som organiserades inom National Guild League (NGL) som också fungerade som propagandaorgan. Numerärt hade NGL under sin levnadsperiod som mest 600 medlemmar och merparten var *inte* arbetare. I slutet av år 1922 gick emellertid gillena under och 1923 upplöstes NGL. Därmed var gillesocialismens guldålder över.⁵⁴

Svenska socialdemokrater och syndikalister intresserade sig relativt tidigt år 1919 för den engelska gillesocialismen och 1921 sände LO den så kallade Englandsdelegationen med uppgiften att studera den brittiska gillesrörelsen.⁵⁵ Historiskt har den svenska arbetarrörelsen dock haft begränsade framgångar vad gäller *arbetarkooperativa producentföreningar*; av alla kooperativa föreningar i Sverige år 1900 var endast 9 av 389 producentföreningar, majoriteten var istället konsument- eller bostadsföreningar.⁵⁶

⁵¹ Falk 1998a, s. 16, 39-40.

⁵² Gillesocialism är en samtida felöversättning av Guild socialism och bör rent språkligt översättas till skråsocialism; se Lundh 1987, s. 27.

⁵³ Christer Lundh, *Gillesocialismen i England 1912-1923: Inspirationskälla för svensk arbetarrörelse*, Ekonomisk-historiska föreningen vol. XXXVII, Lund, 1982, s. 42-47,

⁵⁴ Lundh 1982, s. 54-64.

⁵⁵ Lundh 1987, s. 383-386.

⁵⁶ Lundh 1987, s. 76-77.

Med gillesocialismens ökande inflytande i Sverige och delvisa godkännande av den socialdemokratiska partistyrelsen, etablerades en rad byggnadsgillen 1921 runtom i Sverige av LO-anslutna fackföreningar.⁵⁷

SAC var dock först ute i byggnadsgillesbranschen, vilket Magnus Jerlström uppmärksammat i en uppsats. Det första byggnadsgillet i Sverige var nämligen Örebro Kooperativa Byggnadsförening som etablerades redan 1920 av Örebro LS, före LO utsände Englandsdelegationen.⁵⁸ SACs ledning intresserade sig för gillesocialismen, men avfärdade den underliggande ideologin som uppfattades som alltför statsocialistisk. Huvudsakligen bejakade de byggnadsgillesrörelsen, som inordnades i det nya socialiseringsperspektivet; genom det ökade arbetarinflytandet som byggnadsgillena resulterade i, kunde arbetarna successivt påbörja socialiseringen.⁵⁹

Det bör även i detta sammanhang nämnas att den svenska syndikalismen länge hade haft en förkärlek för de arbetskooperativa producentföreningarna, som gick i linje med syndikalistiska principer om decentraliserade organisationsformer.⁶⁰

Sammanfattning och analytisk modell

Sammanfattningsvis övergick SACs ledning under nyorienteringen från en anarkosyndikalistisk till evolutionär syndikalistisk ideologi. Istället för en destruktiv engångsrevolution som realiserades genom den sociala generalstrejken, underströk SACs ledning istället socialiseringens konstruktiva, organiska och evolutionära sidor. Bildningen av arbetare hade tidigare inte framställts som angeläget under första perioden, men under nyorienteringen ställdes bildningen i förgrunden. Register-metoden upplyftes också under nyorienteringen som tillsammans med de gille-socialistiska byggnadskooperativen, fick en framträdande roll som ett förkroppsligande av socialiseringen.

Denna redovisning har jag sammanställt i modellen nedanför, som pedagogiskt ska visa hur perspektiven gentemot socialiseringen, socialiseringsmetoden och bildningen uppfattades under de anarkosyndikalistiska respektive evolutionära syndikalistiska

⁵⁷ Lundh 1987, s. 388-389.

⁵⁸ Magnus Jerlström, *Sveriges första byggnadsgille: Örebro Kooperativa Byggnadsförening*, 21-40 hp-uppsats, Humanistiska institutionen på Högskolan i Örebro, 1993, s. 7-11.

⁵⁹ Lundh 1987, s. 455-463, 478-479.

⁶⁰ Annette Thörnquist har undersökt ideologins roll i de bohusländska stenhuggardistrikten där arbetskooperativ var vanligt förekommande och där SAC under sina första år hade en majoritet av sina medlemmar; Anette Thörnquist, "Facklig ideologi eller folklig tradition?" i *Arbetshistoria*, nr. 87-88, 1998, s. 72-73.

perioderna inom SAC åren 1910-1922. Denna modell utgör den teoretiska ramen för vilket jag baserar min analys.

Figur 2: SACs ideologiska förändring 1910-1922.		
	Anarkosyndikalism 1910-1917	Evolutionär syndikalism 1917-1922
Socialiserings-perspektiv	Destruktiv, möjligen våldsam engångs-revolution med ett kort tidsperspektiv.	Konstruktiv, organisk och långsiktigt process med en mindre våldsam utblick.
Socialiserings-metod(er)	Uteslutande genom den social generalstrejken.	Främst registermetoden, men även arbets-kooperativ.
Bildningens roll i socialseringen	Försumbar, möjligtvis genom strejkerfarenhet.	I förgrunden: faktiska studier och praktisk erfarenhet av produktionsdrift.

Om Helsingborg LS

Mitt undersökningsobjekt i denna studie är Helsingborg LS och därför ska jag övergripande redogöra för organisationens verksamhet och sammansättning åren 1917-1922. Slutligen ska jag diskutera några hypoteser till den ideologi som dominerade under perioden 1910-1917.

HLS var en samorganisation, som genom sina sektioner organiserade arbetare som tillsammans kunde bibehålla sina intressen gentemot arbetsgivare. Enligt SACs decentralistiska principer, hade sektionerna den huvudsakliga kontakten med arbetsgivare, exempelvis löneförhandlingar och utlysning av strejker. Föreningen organiserade nästan uteslutande grovarbetare, oskolade arbetare med en ganska hög utbytbart. Den främsta yrkesgruppen var mureriarbetare som arbetade inom byggnadsindustrin som hade slitsamma och smutsiga arbetsuppgifter.⁶¹ Mureriarbetsmännen organiserades inom Sektion 1 (S1) som fullständigt dominerade HLS under perioden 1917-1922; nästan alla styrelseposter innehades exempelvis av medlemmar som tillhörde S1.⁶²

HLS hade flera uppgifter. En var att agera informationslänk mellan å ena sidan sektionerna och medlemmarna och å andra sidan SAC; mötena behandlade cirkulär, som diskuterades och som ibland remitterades till sektionerna. En annan var att organisera agitationen för syndikalismen, SAC och HLS. Medlemsvärkning med andra ord. Detta gjordes genom att hålla föredrag, klistra affischer och försälja SACs tidning *Syndikalist*.⁶³ En annan uppgift HLS hade, var att mötena fungerade som

⁶¹ Sista kvartalet 1917 rapporterade HLS 169 medlemmar till SAC, av dem tillhörde 115 sektionen för Mureriarbetare (S1). Andra kvartalet 1918 rapporterade HLS 143 medlemmar, och S1 92. Se SACs verksamhetsberättelser åren 1917-1918, s. 26 respektive s. 26 (SOa). Se även Rapportblankett från Sektion 1 av HLS, 1918-04-20 (SAf) och Rapportblankett från Sektion 1 av HLS, 1918-07-25 (SAf). Antagandet stöds dessutom av att S3 nästan lades ned i början av 1920; HLS mötesprot., 1920-01-14 (SAf).

⁶² HLS hade fem styrelseposter som innehades under ett år. För åren 1917-1922 valdes därför 30 stycken styrelsemedlemmar in och av dem innehades *minst* 20 stycken av medlemmar från S1. Den viktigaste ordförandeposten tillhörde också genom alla åren någon medlem från S1. HLS mötesprot., 1916-12-13 (SAf), HLS mötesprot., 1917-12-12 (SAf), HLS mötesprot., 1918-12-11 (SAf), HLS styrelsemötesprot., 1920-01-07 (SAf), HLS styrelsemötesprot., 1921-01-05 (SAf) och HLS styrelsemötesprot., 1922-01-02 (SAf).

⁶³ HLS satte sig exempelvis i kontakt med Ivan Oljelund, se HLS mötesprot., 1917-08-08 (SAf).

diskussionsforum, exempelvis normativa diskussioner som "Syndikalismen, dess ställning till jordbruket."⁶⁴

Ideologin inom HLS före 1917

Den syndikalistiska ideologin introducerades i Sverige under 1900-talets först decennie av *ungsocialisterna*, ursprungligen medlemmar som tillhörde SAPs ungdomsförbund, men som 1903-1908 distansierade sig från den reformistiska socialdemokratiska ideologin och alltmera antog en anarkosyndikalistisk hållning. Ursprunget till SACs bildande kan härröras till den så kallade *Lundakommittén* som utarbetade SACs första principförklaring och kallade till SACs konstituerande kongress. Lundakommittén utgjordes av fem skånska ungsocialister, bland annat Otto Andersson och Karl Andersson från Helsingborg som också kom att tillhöra HLS.⁶⁵

En undersökning av medlemsmatrikeln från Helsingborgs Ungsocialistiska Ungdomsklubb (HUUK) visar att klubben hade 56 inskrivna medlemmar 1910, bland annat Otto Andersson och Karl Andersson.⁶⁶ Dessvärre finns ingen medlemsmatrikel bevarad för HLS, men en jämförelse mellan HUUKs medlemsmatrikel och mötesprotokollen från HLS, visar att minst 10 av HUUKs medlemmar också var medlemmar i HLS. Medlemsantalet inom HUUK minskade under 1910-talet, men samtidigt ökade det relativa dubbla medlemskapet; 1912 var 5 stycken av HUUKs medlemmar också organiserade inom HLS; 1916, 6 stycken av 10 och 1918, 6 stycken av 9. En jämförelse mellan HLS styrelse åren 1917-1922 och HUUKs medlemsmatrikel visar att av de 16 personer som innehade styrelseposter de åren, tillhörde 8 stycken HUUK någon gång under perioden 1910-1918.⁶⁷

Slutsatsen är att flera inom HLS styrelse var eller hade varit ungsocialister. Därför är det rimligt att anta att HLS ideologi under åren 1910-1917 i flera avseenden var densamma som ungsocialisterna i HUUK hade. Det är utanför denna studies ram att undersöka HUUKs ideologi, men den tidigare forskningen om den mera allmänna ungsocialistiska ideologin kan möjligtvis vara en genväg.

⁶⁴ HLS mötesprot., 1919-08-13 (SAf).

⁶⁵ Persson 1993, s. 49, 119-123

⁶⁶ Hela stycket är baserat på: HUUK medlemsmatrikel, åren 1910-1918 (SAf).

⁶⁷ Se fotnot 63 på ovanstående sida i denna uppsats. Att endast 16 personer innehade 30 styrelseposter förklaras av att de kunde skifta; en kunde ordförande ett år och sekreterare ett annat, exempelvis.

Persson har visat att syndikalismen genombrott inom Socialistiska Ungdomsförbundet (SUF), som var ungsocialisternas "organisatoriska representant" skedde mot slutet av 1900-talets första decennie. En syndikalism som delvis hade anarkistiska inslag men främst inte var reformistisk.⁶⁸ Därför menar jag att det är rimligt att anta att HLS under åren 1910-1917 hade en anarkosyndikalistiska ideologi i likhet med SACs ledning under samma år.

⁶⁸ Persson 1993, s. 68-70.

Analysen

Analysen är indelad i fyra avsnitt, där jag i den första uteslutande undersöker det manifesta i HLS ideologi vad gäller uppfattningarna om socialiseringen, revolutionen och de revolutionära händelserna i Europa. Efter detta avsnitt undersöker jag bildningens roll inom HLS, där jag med hjälp av det manifesta i ideologin också angriper det latent. Det vill säga, i vilket mån handlingar och beslut var ideologiska. Detsamma gäller för det tredje och fjärde avsnitten, där jag undersöker HLS förhållning till gillesocialismen, den kooperativa rörelsen och byggnadskooperativen respektive registermetoden.

Socialiseringsfrågan inom HLS

"Den världsrevolutionära händelserna"

Den evolutionära syndikalismen introducerades organisatoriskt inom SAC först 1919 på organisationens kongress i Örebro. En motion hade framlagts med titeln "Klarare uttalande om SACs framtidsmål", en motion som i flera avseenden tangerade den nya socialiseringssynen. Exempelvis framhöll motionären att "om vi skall tänka på att få behåll, vad vi, vid en eventuell revolution kan tillkämpa oss, måste vi vara kompetenta till, att kunna taga hand, och i fortsättningen förvalta detsamma."⁶⁹

SACs Centralkommitté gjorde ett uttalande i relation till motionen som upplästes för kongressen. Uttalandet var, ännu mer än motionen, ett tydligt uttryck för den evolutionära syndikalismen; den andades ett dubbelmaktsperspektiv. Motionen och CKs uttalande utlöste en debatt på kongressen som huvudsakligen kom att ställa socialiseringen och SACs framtidsmål i relation till de pågående revolutionshändelserna i Centraleuropa och Ryssland.⁷⁰

Otto Andersson närvarade på kongressen som HLS fackliga ombud. Han kommenterade i debatten och menade att "Världshändelserna, som visar arbetarnas oförmåga att övertaga produktionen, har gjort frågan aktuell. Där måste nu om någonsin riktlinjer härvidlag uppdragas." Andersson menade vidare att "Vår ståndpunkt mot statsocialismen och för den industriella kommunismen måste kraftigare markeras. Vi måste hävda att det är arbetarnas ekonomiska organisationer, som ensamma besitta den nödiga styrkan för kravens genomförande."⁷¹

Diskussionen om motionen och revolutionshändelserna divergerade mellan å ena sidan dem som förordade en precisering av SACs principer och kraftigt fördömde revolutionshändelserna och å andra sidan de som menade att "Revolutionsrörelserna skriver sina egna lagar" och att det därför inte var någonting att fördöma. Mitt intryck av den senare grupperingen är att de flesta utifrån den ståndpunkten inte heller uppfattade att en precisering av SACs socialiseringspolitik var nödvändig.⁷²

⁶⁹ Motionshäfte till SACs kongress 1919, motion 1., s. 3 (SOa).

⁷⁰ SACs kongressprot. 1919, s. 31-38 (SOa).

⁷¹ SACs kongressprot. 1919, s. 32 (SOa).

⁷² Persson 1993, s. 272; SACs kongressprot. 1919, s. 29-38 (SOa).

Andersson fördömde "statssocialismen", vilket bland syndikalister främst åsyftades bolsjevikerna, men egentligen alla revolutionära grupperingar som inte bejakade den *frihetliga* socialismen. Därför tillhör Andersson den första grupperingen, men som hans anförande tydliggör var inte den grupperingen särskilt homogen. Han markerade att "riktlinjer" måste uppdragas och således tydligt för en revidering av SACs socialiseringsperspektiv; men i vilken riktning? Inte nödvändigtvis enligt den evolutionära syndikalismens. Här vill jag understryka, att kravet att "det är arbetarnas ekonomiska organisationer" som måste socialisera inte avvek från den anarkosyndikalistiska ideologin; snarare är det *socialiseringsmetoden* som skiljer den från den evolutionära syndikalismen. Den synen framkommer inte explicit i Otto Andersson anförande, men jag har en hypotes:

Andersson hävdade att SAC måste markera sin ståndpunkt "för den *industriella kommunismen*", vilket är en avvikande formulering i detta sammanhang. Jag har inte funnit den kursiverade formuleringen i vare sig det primära eller sekundära källmaterialet till denna studie. Däremot användes uttrycket av Karl Marx för att beskriva den sista och slutgiltiga fasen som arbetarklassen måste kämpa för att nå; från ursprungliga primitiva förhållanden hade samhället övergått till en feodal ekonomi som övergick till industriell kapitalism som slutligen, genom arbetarklassens ihärdiga kamp övergick i industriell kommunism. Hade Andersson läst Marx? Det är inte omöjligt, men förmodligen fann han uttrycket i Johan Sandgrens bok "Från primitiv till industriell kommunism", som utgavs av det anarkosyndikalistiskt sinade Ungsocialistiska partiet, 1915. Sandgren beskriver i den samma deterministiska händelseförlopp som Marx gjorde, men gick mera in på socialiseringsmetoden. Den metoden är i all utsträckning anarkosyndikalistisk, Sandgren skriver exempelvis om "den stora sammandrabbningen", en engångsrevolution med andra ord.⁷³ Min tolkning är därför, att när Andersson åberopade ett "för den industriella kommunismen", förmodligen också förespråkade den anarkosyndikalistiska socialiseringsmetoden som återfinns i Sandgrens bok, men också i SACs första principförklaring.

Sammanfattningsvis är det min uppfattning att Otto Andersson ansåg att en precisering och ett tydliggörande av SACs och syndikalismens socialiseringsperspektiv var nödvändigt. Men de nya riktlinjerna var, för Andersson, inte nödvändigtvis detsamma som

⁷³ Johan Sandgren, *Från primitiv till industriell kommunism*, 1915, s. 7-8, 170-177 (SOa).

för den evolutionära syndikalismen. Min uppfattning är att Otto Andersson istället för att förorda nyorienteringens principer, renodlade sin anarkosyndikalistiska när han återopade "den industriella kommunismen" och därigenom kunde kritisera "statsocialismen" och revolutionerna utan att överge sin egna revoltiska uppfattning.

Humanister och reformister inom SAC

Några månader senare i juni framlade Otto Andersson ett förslag till diskussion om "den nybildade humaniströrelsen" på HLS allmänna möte. Otto Andersson menade att "många av SACs mera klarsynta medlemmar hade anammat denna nya rörelse och då dessa dessutom förneka klasskamp [...] bör den av oss bekämpas."⁷⁴ Vad var humanismen för Otto Andersson och de övriga syndikalisterna? Vi återgår till protokollen förda vid SACs kongress 1919.

Världsrevolutionerna upptog som jag nämnt, mycket av kongressens uppmärksamhet, särskilt ifråga om *Syndikalistens* rapportering av dem. Några av de ombuden som ställde sig kritiska till tidningens rapportering menade att redaktionen var humanistisk, där S. Vinters anförande får exemplifiera:

"Redaktionens artiklar om den världsrevolutionära kampen har varit humanistiskt, reformistiska [min kurs.]. Just nu måste vi göra oss beredda på produktionens övertagande och fördelning. I den förestående revolutionskampen måste alla dugliga medel tillgripas."⁷⁵

Humanist i denna kontext, uppfattar jag som en nedsättande retorisk etikett som några kongressombud använde för att kritisera redaktionens kritiska rapportering av revolutionshändelserna. Humanismen jämfördes i denna nedsättande ton med reformism och kunde till och med uppfattas som ett borgerligt påfund.⁷⁶ SACs principförklaring 1910, som Otto Andersson i egenskap av ledamot i SACs CK var medförfattare till, kan också förklara humanistbegreppets kontext inom SAC och HLS. I den förklarar författarna att "I och med att klasskampen flyttats inom riksdagens fyra väggar har slag i slag följt – dess 'humanisering' och dess förborgerligande."⁷⁷ Ännu mer tydligt framkommer hur

⁷⁴ HLS mötesprot., 1919-06-11 (SAf).

⁷⁵ SACs kongressprot. 1919, s. 20 (SOa).

⁷⁶ Se exempelvis Johan Roos anförande i SACs kongressprot. 1919, s. 33 (SOa).

⁷⁷ SACs första principförklaring, 1910 (SOa).

humanismen kunde fixeras till parlamentarismen eller reformismen, men också borgerligheten.

Otto Andersson höll inte något eget anförande på kongressen, men tog förmodligen intryck av den diskussionen som utspelade sig eftersom han relativt omgående lyfte frågan inom HLS. Otto Anderssons ogillande av humanismen fick medhåll av Karl Andersson som menade att "den omgivning vi har vistat i har tillräckligt lärt oss av att livets hårda skola, att den sannerligen har våldsamma former. Något humant språk har det i varje fall inte varit." Även Fredrik Nilsson instämde; "Det går inte med någon humanitet, vi som arbetare måste möta motståndet."⁷⁸

Ställningstagande mot humanismen var således ett fördömande av reformismen och borgerligheten. Men jag uppfattar det även som ett fördömande av den evolutionära syndikalismens principer, som ju *inte* förordade någon våldsamt engångsrevolution i likhet med anarkosyndikalismen. Syndikalisterna i Helsingborg uppfattade förmodligen de evolutionära strömningarna inom SAC som humanistiska och därför reformistiska och möjligen även borgerliga, även om den senare förmodligen användes mera retoriskt.

Jordbruksarbetare och revolutionen

Revolutionshändelserna kom att präglade nästkommande diskussionsfråga inom HLS, när mötet diskuterade organiseringen av jordbruksarbetare. HLS ordförande Karl Andersson inledde diskussion med att referera till revolutionshändelsernas misslyckande. Han fortsatte med att förklara för mötet att jordbruksarbetarna "var den viktigaste grenen för ett lyckligt genomförande av en revolution." Han argumenterade för denna ståndpunkt med att exemplifiera hur "bönderna nu under kristiden saboterat städernas befolkning." Efter Karl Anderssons inledning förklarade Frans Nilsson att han instämde med talaren samt uttalade att fördelen med att organisera jordbruksarbetare "var att använda dem som redskap i den praktiska fejden."⁷⁹

Med den tidigare diskussionen om humanismen som utgångspunkt, tolkar jag Karl Andersson och Nilsson anföranden som positiva till den destruktiva och revoltiska socialiseringssynen som kännetecknar anarkosyndikalismen. Exempelvis menade Karl Andersson att jordbruksarbetarnas fördel som arbetare, var att de kunde sabotera

⁷⁸ HLS mötesprot., 1919-06-11 (SAf).

⁷⁹ HLS mötesprot., 1919-08-13 (SAf).

livsmedelsförsörjning. Nilssons uttalande att använda jordbruksarbetare i den "praktiska fejden" är också exemplifierande. Min uppfattning är således att Karl Andersson och Nilsson menade att organiseringen av jordbrukare huvudsakligen skulle göras på grundvalen att de kunde användas som ett direkt kampmedel i revolutionen genom exempelvis sabotage och *inte* som en del av ett mer långsiktigt socialiseringsprojekt. Återigen är det ett ställningstagande mot den evolutionära syndikalismen och för den anarkosyndikalistiska.

Den evolutionära syndikalismen når HLS?

Världsrevolutionernas inträffande lämnade avtryck på hela den europeiska arbetarklassen och syndikalisterna i HLS särskiljde sig inte i detta avseende. HLS höll flera diskussionsfrågor 1917-1919 som direkt eller indirekt handlade om revolutionerna. Några har jag återgivet ovanför, men lika många uppställdes på mötena men kom dessvärre inte att refereras i protokollen. Exempelvis "Arbetarklassen och världsrevolutionen" och "Kan bolsjevismen gagna arbetarklassen?"⁸⁰ Efter 1919 avtog antalet diskussionsfrågor som berörde socialiseringen, men 1921 återkom socialiseringen på HLS möten om än indirekt.

Januari 1921 uppställdes således diskussionsfrågan "Syndikalismens ställning till kommunalpolitiken."⁸¹ SAC ställde sig 1910 utomparlamentarisk, en hållning som inte förändrades under nyorienteringen; däremot kunde enskilda medlemmar ha ganska god frihet att engagera sig kommunalpolitiskt, vilket några också gjorde. Att göra detta sågs inte med blida ögon från de mera anarkistiskt sinade inom SAC.⁸² Därför är det relevant att analysera hur HLS förhöll sig till kommunalpolitisk verksamhet. En ståndpunkt för sådan, tolkar jag inte som ett gillande av den evolutionära syndikalismen, men avviker däremot ifrån den *anarkosyndikalistiska* ideologin.

Åsikterna divergerade inom HLS, å ena sidan mellan dem som var försiktigt positiva och å andra sidan dem som kraftigt fördömde sådan verksamhet. Frans Nilsson får exemplifiera den första grupperingen, som menade att "det var en skola för arbetarna att vara med och för att en gång bli kapabla att övertaga samhället, men under förutsättning att det är utan någon som helst politisk fråga." Otto Andersson och Fredrik Andersson

⁸⁰ HLS mötesprot., 1919-10-08 (SAf) respektive 1919-02-12 (SAf).

⁸¹ HLS mötesprot., 1921-01-26 (SAf).

⁸² Falk 1998b, s. 64.

instämde i hans uttalande. GW Andersson får exemplifiera den andra hållningen som också Karl Nilsson hade; "ansåg att syndikalister avhåll sig från alla dylika, vilka endast var till för att uppehålla ett system som för arbetarna endast är till förbannelse."⁸³

Diskussionen visar att flera inom HLS hade övergivit den dogmatiska antiparlamentarismen som kännetecknade anarkosyndikalismen, men också att de förordade sådant med motiveringen att det var "en skola för arbetarna". Åsikterna som framträdde, tolkar jag därför som en signal att nyorienteringens principer hade börjat vinna burskap inom HLS, även om några fortfarande polemiserade emot den.

Att relatera bildning eller "skolning" till socialiseringsprojektet var någonting som också kännetecknade nyorienteringen. Med detta övergår jag till att undersöka hur bildning generellt uppfattades inom HLS.

⁸³ HLS mötesprot., 1921-01-26 (SAf).

Studieverksamheten

1916 inlämnade HLS en motion till SACs kongress om upprättandet av ett "syndikalistiskt vandringsbibliotek." HLS motiverade att "det ännu råder stor okunnighet vad det angår syndikalismens mål och medel" och att man därför lämpligen borde ordna "det inre skolningsarbetet."⁸⁴ Motionen kan tillsynes vara svårtolkad; var inte bildning en del av den evolutionära syndikalismen? Givetvis, men när den fixerades till socialiseringsprojektet. HLS förklarade aldrig specifikt vad "mål och medel" var; kanske menade de hur den sociala generalstrejken skulle iscensättas? Och samtidigt kan inflikas att syndikalister kunde utföra skötsamma handlingar med egensinniga motiv.

Diskussionen om mer omfattande bildning påbörjades efter en uppmaning från SAC 1920, att LS på sina möten kunde avsätta en viss tid för "det inre skolningsarbetet" och redogöra "vad de olika förkortningarna betyder och även syndikalismens teori." Uppmaningen mottogs positivt inom HLS, som beslutade att hålla ytterligare ett möte varje månad för "rent skolningsarbete", samt att även inköpa fem stycken av SACs handböcker.⁸⁵

Några månader efter uppmaningen från SAC 1920, diskuterades SACs handbok återigen på HLS allmänna möte. Frans Nilsson var den enda som uttalade sig i frågan, men förklarade då "den oförståelse som rådde bland en stor del av LS medlemmar för organisationsarbete, så att då styrelsen skulle väljas fanns ingen som vill åtaga sig att sköta det arbete som åligger en styrelse."⁸⁶ Nilsson relaterade således inte handboken till socialiseringen, utan motiverade bildningen till mer praktiska spörsmål; en åsikt som alltså saknade ideologiska förtecken. Därefter några månader senare röstade HLS, med 10 för och 0 emot, att SAC skulle ingå i Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) vilket SAC också gjorde.⁸⁷ 1922 diskuterade HLS också huruvida en studiecirkel skulle bildas och beslutade enhälligt att tillsätta en kommitté för att utreda intresset bland medlemmarna och de praktiska möjligheterna.⁸⁸

⁸⁴ Motioner till Sverges Arbetares Centralorganisations kongress som hålles 24-27 juni 1916, Motion nr. 40, 1916, s. 23 (SOa).

⁸⁵ HLS mötesprot., 1920-09-08 (SAf).

⁸⁶ HLS mötesprot., 1920-11-24 (SAf).

⁸⁷ HLS mötesprot., 1920-12-06 (SAf).

⁸⁸ HLS mötesprot., 1922-01-18 (SAf).

I januari 1922 framlade HLS styrelse förslaget att föreningen skulle börja prenumerera på tidskrifterna *Fackföreningsrörelsen*, *Kooperatören* och *Industria*, med motivationen att "det voro de organ som mest behandlade de ekonomiska spörsmålen och vilka medlemmarna borde följa för att kunna stabilisera sitt vetande."⁸⁹ Denna motivering skiljer sig från den tidigare som Frans Nilsson framhöll 1918. Min tolkning är att skolningen och socialiseringen först senare, kanske så sent som 1922 började komma att relateras till varandra inom HLS.

⁸⁹ HLS mötesprot., 1922-01-04 (SAf).

Gillesocialism och arbetarkooperativa producentföreningar

Februari 1922 rapporterade S1 ordförande Anton Andersson för HLS allmänna möte att Helsingborgs Kooperativa Byggnadsförening (HKB) hade bildats genom ett samarbete mellan Mureriarbetsmännen i S1 och de LO-anslutna fackföreningarna för murare och snickare i Helsingborg.⁹⁰

Den svenska arbetarrörelsen hade länge engagerat sig i det kooperativa rörelsen, men framgångarna inom den var huvudsakligen inom *konsumentföreningarna* och inte inom *arbetarkooperativa producentföreningarna*; det vill säga kooperativa föreningar som uteslutande utgjordes av arbetare som sammanslutit sig för att bedriva en livsuppehållande verksamhet som fokuserade på produktion. Konsumentföreningarnas verksamhet var å andra sidan främst inriktad på egenskonsumention och inte produktion. De arbetarkooperativa producentföreningarna utgjorde åren 1910-1918 mellan 73-83 av alla Sveriges mellan 2202-2089 kooperativa föreningar, vilket exemplifierar de förras undanskymda roll inom den kooperativa rörelsen.⁹¹

I och med den engelska gillesocialismens introducerades i Sverige på bred front i början av 1920-talet, började *kooperativa byggnadsgillen* att etableras i landet 1921-1922. Den skiljde sig ifrån övriga kooperativa föreningar genom att (1) de uteslutande bedrev verksamhet inom byggnadsindustrien, (2) att de samlade flera eller alla yrken inom denna bransch men framförallt att (3) de inte hade någon vinstutdelning av verksamhetens överskott.⁹²

HKB var en arbetarkooperativ producentförening som samlade flera yrkesgrupper. Men tillsvidare går det inte att fastställa om föreningen hade någon vinstutdelning och därför är det för tidigt i analysen att avgöra om det var ett kooperativt byggnadsgille. Vad som däremot kan sägas, är att HKB bildades när den svenska gillesrörelsen var på sin höjdpunkt.

⁹⁰ HLS mötesprot., 1922-01-19 (SAf).

⁹¹ Lundh 1987, s. 75-79.

⁹² Lundh 1987, s. 372-373, 388-392.

Motiven till att bildandet av arbetarkooperativa producentföreningar varierade, men Lundh listar följande motiv som de mest förekommande:⁹³

- Av privatekonomiska skäl, det vill säga för att förbättra den enskilda arbetares livsförhållanden.
- För att motverka arbetslösheten.
- För att förbättra arbetarnas ställning gentemot arbetsgivare vid löneförhandlingar, som vid en eventuell lockout ändå kunde försäkra arbete.
- Av ideologiska grunder, då föreningarna sågs som en strategi i socialiseringsfrågan.

Den fjärde förklaringen är den mest intressanta för denna analys, men också det motivet som var minst vanligt inom de traditionella producentföreningarna före 1920. Byggnadsgillena hade till skillnad från de traditionella föreningarna en ännu tydligare fixering till socialiseringen eftersom vinstutdelningsmekanismen eliminerades. Därför är det rimligt att anta att ideologiska motiven var vanligare.⁹⁴

Avsikten med denna framställning är därför att med ovanstående utgångspunkter undersöka motiven till HKBs bildande och om de kan relateras till socialiseringen. Det vill säga: var motiven ideologiska? Men först ska jag undersöka HLS uppfattningar om den kooperativa rörelsen i allmänhet, en kontext som jag menar är relevant för att förstå motiven till HKBs bildande.

Arbetarrörelsen och den kooperativa rörelsen

Senhösten 1920 upptog HLS allmänna möte diskussionsfrågan "Kan det kooperativa rörelsen gagna arbetarklassens frihetssträvande?" Karl Andersson svarade jakande: "den gång arbetarna skall övertaga produktionen, bör de kooperativa föreningarna vara de som skall distribuera varorna." Frans Nilsson polemiserade mot Karl Andersson. Han menade att kooperativa föreningar alltsomoftast blev "vanligt kapitalistföretag" och därför var det av vikt att om föreningen skulle stödja rörelsen, att den "vara byggd på bättre socialistisk

⁹³ Lundh 1987, s. 380-383.

⁹⁴ Lundh 1987, s. 380-383, 404-409.

grund." Ytterligare en medlem yttrade sig i frågan, Karl Nilsson. Han menade den kooperativa rörelsen måste vara "grundläggare till produktionsorganisationen."⁹⁵

HLS allmänna möte beslutade på samma möte att instämna i Karl Nilssons anförande och att "uppmåna de medlemmar som tillhåller de kooperativa föreningarna att på deras stämmor framlägga motion om startandet av produktionsorgan för att därigenom undergräva privatkapitalismen."⁹⁶

Att föreningen uppmanade medlemmarna att yrka på att de kooperativa föreningarna skulle påbörja produktion, tolkar jag som att HLS fixerade den kooperativa rörelsen till socialiseringen. Både Karl Andersson och Frans Nilsson uttalade denna uppfattning explicit, där den senare underströk vikten av att rörelsen hade en tydligare socialistisk prägel. Detta utgör det manifesta i HLS socialiseringsperspektiv vad det gäller den kooperativa rörelsen.

Diskussionerna om gillesocialismen och en kooperativ byggnadsförening

Bildandet av en "Arbetares Kooperativa Byggnadsförening" inom HLS lyftes senhösten 1920 på S1 allmänna möte. Då beslutades att sektionstyrelsen skulle sätta sig i kontakt med övriga fackföreningar i Helsingborg inom byggnadsindustrin för att "utröna intresset" av en sådan förening.⁹⁷

En månad senare i slutet av november höll HLS en principdebatt om bildandet av en kooperativ byggnadsförening. S1 ordförande Anton Andersson inledde diskussionen. Han menade att en sådan förening "hade blivit aktuell här i landet, dels på grund av den lockout som pågått hela sommaren inom byggnadsbranschen och dels på grund av den stora bostadsbrist som är rådande." Karl Nilsson instämde med Anton Andersson och tillade att "Syndikalismens mål är att övertaga produktionen, och detta göres genom att bilda kooperativa produktionsföreningar." Mötet förtäljer att flera andra talare instämde med de föregående, varför föreningen beslutade instämna i sektionens strävanden att bilda en kooperativ byggnadsförening.⁹⁸

Med utgångspunkt av de ovanstående fyra listade motiven, framgår att HLS medlemmar i diskussionen anknöt till motiven tre och fyra, men även till en femte: att främja

⁹⁵ HLS mötesprot., 1920-10-27 (SAf).

⁹⁶ HLS mötesprot., 1920-10-27 (SAf).

⁹⁷ S1 mötesprot., 1920-10-19 (SAf).

⁹⁸ HLS mötesprot., 1920-11-24 (SAf).

bostadsbyggandet. Karl Nilsson uttalande att en kooperativ producentförening kan bibringa övertagandet av produktionen, är det i särklass intressantaste för denna analys. Av denna diskussion framkommer således att det ideologiska motivet fanns närvarande.

Diskussionen företogs nästan ett år innan HKB kom att bildas. Hur utvecklingen föregick därefter går inte utifrån detta källmaterial att förtälja och efter diskussionen är det först efter sommaren 1921 som frågan återigen lyfts. Då var det i samband med att Otto Andersson gjorde en hemställan till HLS att prenumerera på LO-tidningen *Fackföreningsrörelsen* eftersom den "inom den närmaste tiden kom att innehålla redogörelse från den till England utsända kommittén som haft att studera gilleskooperation." HLS beslöt med 12 röster mot 8 att avslå Otto Anderssons hemställan, men voteringen visar ändå att det fanns ett intresse inom HLS för gillesocialismen och i förlängningen bildandet av en kooperativ byggnadsförening.⁹⁹

Månaderna förflöt utan någon utveckling, tills Otto Andersson i november 1921 framlade diskussionsfrågan "Kan byggnadsarbetarnas organisationer själva övertaga produktionen?" Bara frågans formulering menar jag antyder på kopplingen till den evolutionära syndikalismens socialiseringsstrategi. Mötesprotokollet förtäljer dock endast att Otto Andersson "framdrog möjligheterna för det." Sedan föreslog han att HLS tillsammans med fackföreningarna för murare och snickare i Helsingborg skulle undersöka möjligheterna att få en ur Englandsdelegationen att hålla "en eller två föreläsningar i ämnet", vilket mötet beslutade.¹⁰⁰ Anhållan riktades mot Sigfrid Hansson som ingått i nämnda delegation, som Anton Andersson informerade S1 möte i början av december "håller föreläsning lördagen den 18 denna månad klockan 11 förmiddagen i Folkets Hus över ämnet *de engelska byggnadsgillena*."¹⁰¹ Föredraget lämnade bestående avtryck inom HLS, som i februari 1922 beslutade inköpa 50 exemplar av Sigfrid Hansson broschyr *Gillesocialismen*. Att den var betydelsefull framkommer även av att styrelsen beslutade att utlåningstiden för broschyren skulle höjas till 14 dagar.¹⁰²

⁹⁹ HLS mötesprot., 1921-11-02 (SAf).

¹⁰⁰ HLS mötesprot., 1921-11-02 (SAf).

¹⁰¹ S1 mötesprot., 1921-12-13, min kurs (SAf).

¹⁰² HLS mötesprot., 1922-01-19; HLS styrelsemötesprot., 1922-02-08 (SAf).

HKB bildas – S1 och HLS beslutar investera totalt 700 kronor

Det exakta datumet för HKBs bildande går inte att fastställa utifrån detta källmaterial, men skedde förmodligen i januari 1922. Anton Andersson rapporterade i varje fall på HLS allmänna möte den 19 januari 1922 att en interimstyrelse för HKB hade tillsatts, bestående av representanter från S1 och fackföreningarna för murare och snickare i Helsingborg.¹⁰³

HLS beslutade i början av mars 1922 att teckna andelar motsvarande 200 kronor i HKB och S1 beslutade samma månad att investera motsvarande 500 kronor. Hur betydelsefulla var dess investeringar? Hur mycket var 500 kronor 1922?

HLS kassabok finns dessvärre inte bevarad, men det gör S1. Den visar att S1 utgifter kvartalen 1919-1921 var mellan 1000-200 kronor.¹⁰⁴ Sektionens huvudsakliga utgifter utgjordes av styrelsearvoden, strejkbidrag, hyresavgiften för möteslokalen och inköp av så kallade kontingentmärken; märken som försålades bland medlemmarna och fungerade som ett intyg på att medlemsavgiften hade betalats. Tillsammans utgör ovanstående kontinuerliga poster nära 90 procent av sektionens utgifter 1919-1921. Engångsavgifter var inte sällsynta, men små och var vanligtvis lån till medlemmar, annonser i tidningar eller prenumerationer på tidskrifter. Engångsavgifter som inte översteg 100 kronor.¹⁰⁵

Därför menar jag att den 500-kronorsinvesteringen som S1 gjorde i HKB visar att sektionen var mycket dedikerad och att medlemmarna ville att projektet skulle fungera; några protester uppkom exempelvis inte på mötet.

HKBs fortsatta verksamhet

Jag har inte för avsikt att i detalj redogöra för byggnadsföreningens verksamhet eftersom det är utanför denna undersöknings ramar; källmaterialet tillåter det inte heller. Ändå vill jag kort redogöra utifrån det källmaterialet jag har, hur HKBs verksamhet förflöt till och med 1922.

Några månader efter HLS och S1 gjort sina ekonomiska investeringar i HKB behandlade S1 en hemställan från byggnadsförening om ett lån på 1,000 kronor, med motiveringen att "de hade så mycket arbete", men att ingenting kunde tas på kredit. S1

¹⁰³ HLS mötesprot., 1922-01-19 (SAf).

¹⁰⁴ Kvartalen 2-4 år 1920 pågick en nationell lockout i byggandsindustrien och sektionen mottog därför understöd på mellan 7000 och 9000 kronor från SACs understödsförmedling. Understödet kanaliserades via sektionen, varför utgifterna för kvartalen var på mellan 8000 och 10,000 kronor. Räknas understödet bort hamnar utgifterna på mellan 1000 och 200 kronor; S1 kassabok, s. 18-31 (SAf).

¹⁰⁵ S1 kassabok, s. 18-31 (SAf).

beviljade HKB 100 kronor i lån. Samma hemställan gjordes även till HLS som beviljade HKB ett lån på 600 kronor.¹⁰⁶ Återigen menar jag att detta visar hängivenheten för projektet inom HLS.

Senhösten 1922 diskuterade däremot HLS det beviljade lånet och frågan var "bör LS uppsäga sitt till Kooperativa Byggnadsföreningen lämnade lån?" Mötet behandlade frågan ingående, men den refererades dessvärre inte. HLS beslutade ändå att "lånet skulle stå tillsvidare."¹⁰⁷ Uppenbarligen ifrågasatte HLS lånets säkerhet; stod HKBs överlevnad på spel? Något svar jag kan inte erbjuda, men klart är att HKB fortfarande var verksam i slutet av 1922, vilket är denna studies sista undersökningsår.

Sammanfattning

Huruvida HKB var ett fullständigt kooperativt byggnadsgille går inte att fastställa eftersom jag inte funnit föreningens stadgar och inte kunnat avgöra om den hade någon vinstutdelning eller inte.

Min redovisning av HKBs bildande visar att HLS motiv delvis var ideologiska; den kooperativa rörelsen hade medlemmarna redan fastställt på ett möte skulle "distribuera varorna" efter att arbetarna övertagit produktionen. Vid HKBs bildande framhöll en medlem att det syndikalistiska målet var att socialisera samhället "och detta göres genom att bilda kooperativa produktionsföreningar", och övriga mötesdeltagare hade instämt. HLS intresserade sig också för gillesocialismen. Allt detta utgör det manifesta i HLS ideologi, vilken jag menar visar tydligt att HLS från och med senhösten 1920 hade anammat den evolutionära syndikalismen och i flera avseenden lämnat anarkosyndikalismens dogmatiska revoltism.

Men HLS nöjde sig inte med att diskutera. De anordnade även ett föredrag och inköpte broschyren "Gillesocialismen" som redogjorde för läran. Men ännu mer betydelsefullt är att medlemmarna tog initiativet till bildandet av en arbetarkooperativ produktionsförening: HKB. Investeringen som S1 gjordes har jag också visat var betydande och inte en småsumma. Handlingarna att initiera HKBs verksamhet och investera i föreningen har jag med hjälp av den manifesta ideologin, nu också gjort manifest. Jag menar att handlingarna

¹⁰⁶ HLS mötesprot., 1922-06-21 (SAf) och S1 mötesprot., 1922-06-16 (SAf).

¹⁰⁷ HLS mötesprot., 1922-09-20 (SAf).

ännu mera än diskussionerna visar att HLS fullständigt hade anammat den evolutionära syndikalismen som SACs ledning sedan 1917 hade börjat förespråka.

Registermetoden inom Helsingborgs LS

Som jag har redovisat för i teorikapitlet, kom SACs ledning att uppmana alla tillhörande LS att införa registret under nyorienteringen. Parallellt kom registermetoden att omstöppas till det universella stridsmedlet i SACs socialiseringsstrategi. Därför är det relevant att undersöka vilken roll registret hade inom HLS och om det kan fixeras till socialiseringen.

Första omnämmandet av registret i HLS mötesprotokoll är från ett agitationsmöte augusti 1918, då Otto Andersson höll ett föredrag för inbjudna kopparverks- och hamnarbetare som enligt protokollet ville ha hjälp med "bildandet av en organisation". Av protokollet framgår att Otto Andersson förklarade hur arbetarna skulle kunna vinna kontroll över arbetsplatsen, lösningen var dels "en stark organisation" och dels "införandet av *registret* genom vilket arbetarna med lätthet kunde föra kontroll på arbetsplatsen."¹⁰⁸

Otto Anderssons relaterade explicit registret till ett ökat arbetarinflytande, ett resonemang som direkt reflekterade den hållningen som fanns på SACs centrala nivå. Lundh menar att hela den samlade svenska socialiströrelsen av vänstersocialister, kommunister, socialdemokrater och syndikalister förankrade ett ökat arbetarinflytande till socialiseringen, även om de olika grupperingarna hade enskilda strategiska mål med detta inflytande.¹⁰⁹ Därför menar jag att Otto Andersson med största sannolikhet förankrade registret till socialiseringen, eftersom han tydligt menade att registret kunde förbättra arbetarinflytandet. Men den avgörande frågan i detta sammanhang är vilket motiv arbetarinflytandet hade för Otto Andersson; anknöt han den till nyorienteringens evolutionär dubbelmaktsperspektiv? Eller möjligtvis till den mer revoltiska socialiseringsstrategi som under denna period övergivits av SACs ledning men härskade bland svenska vänstersocialister och kommunister? En annan möjlig tolkning är att han relaterade ett ökat arbetarinflytandet till allmänna förbättrade livsvillkor; motivet att införa registret skulle isåfall sakna ideologisk förankring.

Min hypotes inför denna analys, är att en eller flera av ovanstående tolkningar återfanns inom HLS, och så att säga, var orsaken till att föreningen valde att införa registret.

¹⁰⁸ HLS mötesprot., 1918-11-01 (SAf), min kurs.

¹⁰⁹ Lundh 1987, s. 471- 479. För en längre diskussion, se avsnittet "2.2.1. Socialiseringen realiserar" i denna uppsats.

Registermetoden diskuteras, och sedan införs i Sektion 1

Maj 1919 mottog HLS ett cirkulär från SAC "med uppmaning att införa registret", vilket mötet beslutade att remittera till Sektion 1.¹¹⁰ Cirkuläret upptogs inte på S1 nästkommande möte i början av juni, förmodligen för att sektionen var i en intensiv löneförhandlingsperiod med arbetsgivarorganisationen Hälsingborgs Byggmästareförening (HBF) som samlade en majoritet av byggmästarna i Helsingborg vid den tiden. Förhandlingarna med HBF strandade i juni och sektionen beslöt sålunda att utgå i strejk. Arbetskonflikten resulterade emellertid i ett nederlag för S1 när den efter tre månaders arbetsnedläggelse slutligen accepterade HBFs löneförslag i augusti samma år.¹¹¹

Några månader senare i november framlade Otto Andersson diskussionfrågan "Äro arbetsbetingelserna på byggnadsplatserna tillfredställande?" Han inledde frågan med att påpeka att byggnadsarbetarnas löner "vore de sämsta tänkbara" och att sektionsmedlemmar därför borde "övertänka samt framföra sina synpunkter så att detta blivande avtalet kunde bli bättre." Karl Andersson replikerade och menade att "det var lämpligast att helt sloka avtalet samt införa registret." Sektionsmötet beslutade därför att "införskaffa prislister" och vid nästa möte diskutera "registerfrågan."¹¹²

Vid nästkommande möte framlades således diskussionfrågan "Kollektivavtal eller register?" Diskussionens uppkomst menar jag kan ses som en reaktion på sektionens nederlag i arbetskonflikten med HBF. Min tolkning stöds också av mötesprotokollen, där det framkommer att flertalet medlemmar uttryckte sitt missnöje över avtalets bestämmelser och prislisans uppsättning.¹¹³ Otto Andersson inledde återigen diskussionen med följande anförande:

"registret rätt utnyttjat är ett av de starkaste vapen vi besitter för att kunna hålla arbetsgivarna stången i vår kamp för drägliga arbets- och inkomstförhållanden. Samt att intagning av organisationens medlemmar i första hand bör vara en följd av registrets med arbetsförmedlingens införande."¹¹⁴

¹¹⁰ HLS mötesprot., 1919-05-14 (SAf).

¹¹¹ S1 mötesprot., 1919-06-06 (SAf). Jfr S1 mötesprot., 1919-06-20 och 1919-08-26 (SAf).

¹¹² S1 mötesprot., 1919-11-07 (SAf).

¹¹³ S1 mötesprot., 1919-11-18 (SAf).

¹¹⁴ S1 mötesprot., 1919-11-18 (SAf), min kurs.

Karl Nilsson replikerade Otto Andersson med att "det lät nog så vackert men undrade huruvida förespråkarna kunde lämna garantier för att ej arbetsgivarna taga sitt folk var de behagade." Frans Nilsson replikerade Karl Nilsson med att så länge "medlemmarna blivit insatta samt inlämnar korrekta rapporter samt i övrigt följer registret skall det nog visa sig att det är bra."¹¹⁵ Trots Karl Nilssons skepticism, var uppfattningarna om registret generellt positiva då protokollet förklarar att "samtliga förordat registret". Därför beslutade mötet att "i princip uttala sig för registrets införande från den första januari 1920" samt uppmanade medlemmarna att utse en statistikförare på varje arbetsplats.

Min uppfattning är att registerdiskussionen inom S1 huvudsakligen måste ses i bakgrunden av strejknederlaget. Förmodligen var motivationen hög till att förnya stridstaktiken och därför var motiven till registerinförandet först och främst praktiska. Det handlade huvudsakligen om att, som Otto Andersson menade få "drägliga arbets- och inkomstförhållanden". Med andra ord var inte registrets ideologiska förtecken dominerande inom sektionen, till skillnad från uppfattningen inom SACs ledning.

Registerverksamheten inom S1

Registerverksamheten fördröjdes något, men i juli 1920 rapporterade den tillsatta registerkommittén till HLS allmänna möte att den "kommit överens med de oorganiserade arbetsgivarna, att de vid behov av arbetskraft skulle hänvända sig till vår organisation". Registerkommittén framhöll även att "registret och arbetsförmedlingen hade börjat träda i kraft med ett ganska gott resultat" och att det därför var nödvändigt för HLS att anskaffa en expedition "där vi kan hänvända oss två gånger om dagen."¹¹⁶

Framgången verkar ha varit begränsad, då Frans Nilsson i februari 1921 ifrågasatte att hålla expeditionen öppen eftersom "medlemmarna intresserade sig inte för att registret skall fungera."¹¹⁷ Registrets misslyckande framgick även på ett HLS möte i maj 1921 då registerkommittén menade att "arbetsförmedlingen hade blivit negligerad på den sista tiden på grund utav både arbetarnas och arbetsgivarnas obenägenhet att anlita densamma" och en månad senare beslutade därför mötet med 8 röster mot 7 att stänga expeditionen.¹¹⁸

¹¹⁵ S1 mötesprot., 1919-11-18 (SAf).

¹¹⁶ HLS mötesprot., 1920-07-14 (SAf).

¹¹⁷ HLS mötesprot., 1921-02-09 (SAf).

¹¹⁸ HLS mötesprot., 1921-05-18 och 1921-09-12 (SAf).

Registrets arbetsförmedlande funktion hade inte fungerat positivt, men projektet var inte ett fullständigt misslyckade. Den statistiken som insamlades av statistikföraren på respektive arbetsplats använde sektionen senare vid löneförhandlingar med arbetsgivare 1921-1922.¹¹⁹

Avslutaden reflektioner om registermetoden inom HLS

Av redogörelsen har det framkommit att den varmaste förespråkaren för registret var Otto Andersson. Varför? Min uppfattning är att Otto Andersson såg i registermetoden en möjlighet för sektionen att utöka sitt inflytande över arbetstillsättning. Redan innan registretfrågan uppkom hade han pläderat för att sektionen skulle börja reglera arbetstillsättningen. Exempelvis övertygade han S1 att i november 1918 besluta att "då någon blir arbetslös, han skulle anteckna sig hos föreningens ordförande Bror Andersson och om någon byggmästare behövde arbetsmän då hänvisas dem till honom."¹²⁰ Vid den ovan nämnda arbetskonflikten menade Otto Andersson på ett möte i augusti att sektionen *inte* skulle återgå i arbete förrän det var infört i avtalet att "medlemmar av denna förening först och främst skulle hava arbete."¹²¹

Även om han nedröstades i den frågan fick han generellt gehör för sin åsikt inom S1, vilket jag menar visat att flertalet av HLS medlemmar också ansåg att arbetarinflytande var viktigt. Dessvärre är det inte möjligt att avgöra huruvida medlemmarnas vilja att öka arbetarinflytandet var relaterat till socialiseringsfrågan; det vill säga, det är inte möjligt att avgöra huruvida registermetoden är en latent dimension av HLS ideologi. Otto Andersson menade att registret kunde resultera i drägligare levnadsförhållanden, vilket tyder på en avsaknad av ideologiska motiv att införa registret.

¹¹⁹ Se exempelvis S1 mötesprot., 1921-04-13, 1921-09-13 och 1922-01-10 (SAf).

¹²⁰ S1 mötesprot., 1918-11-01 (SAf).

¹²¹ S1 mötesprot., 1919-08-26 (SAf).

Sammanfattning

Undersökningens syfte har varit att avgöra hur och vilken utsträckning HLS påverkades av nyorienteringen inom SAC. Mitt intresse har varit att undersöka hur ideologisk förändring kan ske på lokal nivå inom en organisation med centrala instanser. Med hjälp av Liedmans ideologianalys har jag nu analyserat det manifesta och manifesterat det latent i HLS ideologi.

Analysen har disponerats tematiskt, men eftersom jag är intresserad av hur den lokala ideologin förhöll sig till den centrala över tid, har jag valt att presentera mina resultat i periodiskt format.

Den anarkosyndikalistiska perioden, 1919

Diskussionerna om socialiseringen påbörjades efter att Otto Andersson återvände från SACs kongress, april 1919. Varför inte tidigare? Visserligen är detta en fråga utanför denna studie, som ju undersöker *hur* ideologin förändrades och inte *varför*. Men ändå vill jag presentera en hypotes. Att diskussionerna inom HLS huvudsakligen uppstod efter att Otto Andersson återvände från SACs kongress kan vara förklaringen. Liedman menar att politiska ideologier är "riktade *mot* varandra; de utvecklas i ett intrikat motsatsförhållande; de lever genom sin inbördes oenighet."¹²²

Möjligtvis uppfattades Otto Andersson först på SACs kongress att någonting var i görningen inom organisationen, han så att säga uppmärksammade den ideologisk nyorienteringen, för att uttrycka mig anakronistiskt. Därför uppfattade han att det fanns ett behov att diskutera socialiseringen efter hemkosten; att ställa anarkosyndikalismen i ett motsatsförhållande till den förändringen som pågick inom SAC. Men varför 1919? Nyorienteringen påbörjades enligt tidigare forskning 1917? Nyorienteringen introducerades i *Syndikalist* i slutet av 1917, men det var först på kongressen 1919 som den introducerades organisatoriskt inom SAC. Av någon anledning var faktumet att den

¹²² Liedman 1989, s. 45.

evolutionära syndikalismen uppkom inom SAC av mera betydelse, än att den diskuterades i *Syndikalisten*.

Oavsett varför, så var det först på SACs kongress som någon inom HLS diskuterade socialiseringen. Där hade Otto Andersson först polemiserat mot världsrevolutionerna för att sedan markera vikten av nya "riktlinjer" inom SAC. Min analys har visat att han förmodligen menade riktlinjer enligt den anarkosyndikalistiska ideologin, och inte sådana i enlighet med nyorienteringens evolutionära socialiseringsperspektiv. Den tolkningen stöds av att han senare lyfte upp och kritiserade vad han och övriga medlemmar inom HLS uppfattade som "humanism" inom SACs ledning. Humanismkritiken har jag uppfattat som en polemik mot den evolutionära syndikalismen, reformismen eller till och med borgerlighetens inträdande inom syndikalismen.

Samtidigt började S1 diskutera huruvida registermetoden borde införas. Den diskussionen uppkom med största sannolikhet på grund av ett strejknederlag i augusti samma år. De explicita motiven att införa registret var dels privatekonomiska och dels för ökad arbetarkontroll; några explicita ideologiska motiv är inte skönjbara. Den tidigare forskningen har visat att registret för SACs ledning, var en metod för att realisera socialiseringen i enlighet med den evolutionära syndikalismen. Min studie har visat att sådana motiv inte fanns inom HLS, i varje fall uttalades de inte explicit.

Falk uttrycker det inte explicit, men min uppfattning är att han ser registrets faktiska egenskaper som ett uttryck för den evolutionära syndikalismen; "revolten har ersatts av statistikinsamling, prissättning, arbetsförmedling" skriver han exempelvis.¹²³ Kan med andra ord själva registrets införande uppfattas som ett uttryck för den evolutionära syndikalismen? Häri finns en intressant problematik där kontextualiseringen blir ännu viktigare för att avgöra motiven.

Under samma period som registret diskuterades, gjorde HLS sitt ställningstagande mot den evolutionära syndikalismen och gjorde flera uttalanden som återkopplade till anarkosyndikalismen. Därför menar jag att HLS trots registrets inneboende evolutionära socialiseringsperspektiv *inte* uppfattade registrets införande som del i någon sådan strategi; det var helt enkelt ett sätt att förbättra lönerna och arbetsförhållandena.

¹²³ Falk 1998a, s. 40

Den evolutionära syndikalismen inträder, 1920-1922

Den första tendensen till evolutionär syndikalism inom HLS uppträdde senhösten 1920, när föreningen diskuterade den kooperativa rörelsen. Alla var överens om betydelsen av de kooperativa rörelserna i socialiseringen, som kunde "undergräva privat-kapitalismen." Istället för engångsrevolutionen gällde alltså dubbelmaktsperspektivet; den långsiktiga och mera planerande synen. Den villkorlösa antiparlamentarismen började även uppluckras, vilket exemplifieras av att flera inom föreningen var ense om att en syndikalist kunde medverka i kommunalpolitiken. I samma veva börjar också studier mera diskuteras, även om det först är 1922 som de explicit relateras till socialiseringen.

Gillesocialismens inflytande var betydande för att HLS övergick till den evolutionära syndikalismen, inte världsrevolutionerna. Mitt resultat går därför emot den förklaringsmodell som Persson har lanserat för SACs ledning; att världsrevolutionerna fick ledningen att "revidera sitt program." Lundh har som jag nämnt, polemiserat mot Perssons tolkning och jag måste ge honom medhåll. Gillesocialismen påbörjade transitionen mot den evolutionära syndikalismen inom HLS, inte världsrevolutionerna.

Efter började HLS relatera en kooperativ byggnadsförening till socialiseringen, vilket framkommer av att föreningen anordnade föredrag om gillesocialismen och gillesrörelsen, inköpte broschyrer som behandlade gillesocialismen och debatterade hur och varför föreningen måste starta en kooperativ byggnadsförening. När väl HKB bildades 1922, investerades även en betydande summa i projektet, vilket jag menar visar på projektets gillande av den bredare medlemskaran som sällan gjorde uttalanden på mötena.

Avslutande kommentarer

Sammanfattningsvis har min undersökning visat att HLS påverkades av den ideologiska förändringen som pågick inom SAC åren 1917-1922, men först i mitten av 1919. Då tydliggjordes en anarkosyndikalistisk förhållningen till socialiseringen. Först i slutet av 1920 uppkom tendenser till den evolutionär syndikalismen. 1922 hade HLS fullständigt övergett anarkosyndikalismens revoltiska revolution; istället valde de den evolutionära revolutionens väg.

Under teorikapitlet introducerade jag begreppsparen egensinne och skötsamhet, som Falk har berört i en analys av SACs handböcker. Min undersökning hade inte

möjligheterna att mera studera hur medlemmarna i HLS förhöll sig till egensinne- och skötsamhetstyperna, men det är en undersökning som i allra högsta grad vore intressant att företa. Inte minst för att den tidigare forskningen om arbetarkulturer framförallt har fokuserat på den reformistiska arbetarrörelsen som i flera avseenden skiljde sig ifrån den syndikalistiska, i varje fall på central nivå! En undersökning av LS utifrån egensinne- skötsamhetsbegreppen kan möjligen besvara om den syndikalistiska arbetarkulturen skiljer ifrån den reformistiska, och isåfall möjligen förklara varför vissa arbetare valda att organisera sig inom SAC.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Skånes Arkivförbund (SAF)

Helsingborgs Lokala Samorganisation

Allmänna mötets protokoll, åren 1917-1922

Styrelsens mötesprotokoll, åren 1919-1922

Sektion 1 av Helsingborgs LS av SAC

Allmänna mötets protokoll, åren 1917-1922

Kassabok, åren 1917-1922

Rapportblanketter över medlemsinformation från Sektion 1 av HLS, åren 1917-1918

Helsingborgs Ungsocialistiska Ungdomsklubb

Medlemsmatrikel åren 1910-1918

Tryckta källor

Organisationstryck från SACs onlinearkiv (SOa)

Motioner till Sveriges Arbetares Centralorganisations kongress som hålles den 24-27 juni 1916, utgiven av SAC, tryck i Malmö 1916

Motioner till Sveriges Arbetares Centralorganisations kongress i Örebro den 18-22 april 1919, utgiven av SAC, tryck i Örebro 1919

Protokoll fört vid Sveriges Arbetares Centralorganisations konstituerande kongress å Stockholms Folkets Hus C-sal den 25-27 juni 1910

Protokoll fört vid Sveriges Arbetares Centralorganisations kongress i Örebro den 24-28 juni 1916, utgiven av SAC, tryck i Malmö 191

Protokoll fört vid Sveriges Arbetares Centralorganisations kongress i Örebro den 18-23 april 1919, utgiven av SAC, tryckt i Örebro 1910

SACs första principförklaring titulerad "Manifest till Sveriges Arbetare", antagen vid SACs konstituerande kongress, utgiven av SACs Centralkommitté, 1910

SACs verksamhetsberättelser åren 1917, 1918, 1919, 1920, 1921 och 1922. Alla är titulerade "Redogörelse för Sveriges Arbetares Centralorganisations (SAC) verksamhet från den 1 jan till den 31 dec. [år]" och utgivna av SAC respektive år.

Samtida skrifter och broschyrer

Andersson, Otto (1915), "En återblick", i Gustav Sjöström (red.), *Minnesblad utgivet med anledning av Sveriges Arbetares Centralorganisations 5-åriga tillvaro: 1910-1915*, SAC.

Sandgren, Johan (1915), *Från primitiv till industriell kommunism*.

Bearbetningar (litteratur)

Blomberg, Eva (1995), *Män i Mörker: arbetsgivare, reformister och syndikalister*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Cronin E., James (1983), "Labor insurgency and Class formation: Comparative Perspectives on the Crisis of 1917-1920 in Europa", i James E. Cronin & Carmen Sirianni (red.), *Work, community and power*, Temple University Press, Philadelphia, 1983

Falk, Kristian (1998a), *Från registermetod till producentkooperation: ideologiska perspektiv inom svensk syndikalism 1922-1952*, opublicerad licentiatuppsats, ekonomisk historiska institutionen, Stockholm

Falk, Kristian (1998b), "Syndikalismen som överlevde: några synpunkter på SACs historia 1910-1955", *Arbetarhistoria*, nr. 87-88, pp. 60-67

Jerlström, Magnus (1993), *Sveriges första byggnadsgille: Örebro Kooperativa Byggnadsförening*, opublicerad 21-40 hp-uppsats, humanistiska institutionen, Högskolan i Örebro.

Liedman, Sven-Eric (1989) "Om ideologier" i Sven-Eric Liedman & Ingemar Nilsson (red.), *Om ideologi och ideologianalys*, Arachne, Göteborg, 1989

Liedman, Sven Eric; Dahl, Eva-Lena; Nilsson, Ingemar; Olsson, Lennart (1989) "Ideologisk förändring: framstegstänkande och förnuftstro i förvandling 1890-1914" i SE Liedman & Ingemar Nilsson (red.), *Om ideologi och ideologianalys*, Arachne, Göteborg

Lundh, Christer (1982), *Gillesocialismen i England: 1912-1923*, Skrifter utgivna av ekonomisk-historiska föreningen vol. XXXVII

Lundh, Christer (1987), *Den svenska debatten om industriell demokrati 1919-1924: I. Debatten i Sverige*, Skrifter utgivna av ekonomisk-historiska föreningen vol. XLIV

Nyzell, Stefan (2007), "Arbetarkultur i brytningstid", *Tidskriften Scandia*, vol. 73, nr. 1, 2007

Persson, Lennart K. (1993), *Syndikalismen i Sverige 1903-1922*, 2:a upplagan, Federativ förlag, Stockholm

Thörnquist, Anette (1998), "Facklig ideologi eller folklig tradition? Arbetskooperation bland bohuslänska stenhuggare.", *Arbetarhistoria*, nr. 87-88, pp. 68-75